

טנא פירות העמל

לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמן

רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת בהעלותך

מכון חו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

נרות חנוכה בית חשמונאי וברכת כהנים
אין בטלן לעולם ושלך גדולה משל נשיאים
דבר אל אהרן ואמרתי אליו בהעלותך
את הנרות אל מול פני המנורה ואירו
שבעת הנרות (במדבר ת. ב.)

ברש"י למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת
הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה
הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה
עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר
לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה
מדליק ומיטיב את הנרות. וכבר הקשה
הרמב"ן למה ניחמו בהדלקת הנרות ולא
בקטורת בוקר וערב ששיבחו בו הכתוב
ישימו קטורה באפך (דברים לג. יא) ובכל
הקרבנות ובמנחת חביתין ובעבודת יום
הכיפורים שאינה כשירה אלא בו ונכנס
לפני ולפנים ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו
לשרתו ולברך בשמו ושבטו כולו משרתי
אלקינו, ועוד מה טעם לחלישות הדעת
הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים
שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל
ימי המילואים, ואם תאמר שהיו חובה
ונצטוו בהם וחלשה דעתו על שלא
הקריב נדבה כמוהם לחנוכה המזבח, גם
הדלקת הנרות שניחמו בה היו חובה
ונצטוו עליה, על כן אומר הרמב"ן שענין
ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על
חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי
אהרן ובניו רצונו לומר חשמונאי כהן גדול
ובניו, ובמדרש (במדבר רבה פרשה טו. ו) מה
כתיב למעלה מן הענין והיה ביום פלוס
משה ויקריבו נשיאי ישראל (במדבר ז. א-ב)
ואחר כך דבר אל אהרן בהעלותך את
הנרות, זה שאמר הכתוב יראו את ה'
קדשיו כי אין מחסור ליראיו (תהלים לד. י)

וכו', אהרן לא הקריב עם הנשיאים והיה
אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקדוש
ברוך הוא מקבל שבטו של לוי, אמר לו
הקדוש ברוך הוא למשה לך אמר לו
לאהרן אל תתירא, לגדולה מזו אתה
מתקן, לך נאמר דבר אל אהרן ואמרתי
אליו בהעלותך את הנרות, הקרבנות כל
זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים אבל
הנרות לעולם אל מול פני המנורה ואירו,
וכל הכרכות שנתתי לך לברך את בני
אינן בטלן לעולם. וברמב"ן אחר שהביא
את המדרש כתב שדרשו סמוכין לחנוכה
הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של
אהרן שלא נמנה עם הנשיאים, מלפניה
ברכת כהנים הסמוכה לחנוכה הנשיאים
שנוהגת לעולם, ולאחריה נרות חנוכה
חשמונאי שנוהג לעולם.

ואחר הדברים האלה אפשר בסיעתא
דשמיא, חלישות דעתו של אהרן הכהן
היתה על שלא היה עמהם בחנוכה
המשכן כי חינוך הוא היסוד ואבן השתיה
של כל הבנין, וחנוכה המשכן היא היסוד
והשורש שממנו כל הבנין של ועשו לי
מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה. ח) ואילו
קטורת וקרבנות בוקר וערב ומנחת חביתין
ועבודת יום הכיפורים ושנכנס לפני ולפנים
ושהוא קדוש ה' לעמוד בהיכלו לשרתו
ולברך בשמו ושבטו כולו משרתי ה' כל
אלו אינן מענין חינוך וחנוכה, ועל זה
ניחמו הקב"ה ואמר לו שגם לך יש חינוך
שהוא יסוד ושורש והיא חנוכה בית
חשמונאי, וחנוכה זו גדולה מחנוכה שלהם
כי שלהם בטלה ושלך אין בטלה לעולם,
ואף אם אתה אהרן תאמר שאמנם חנוכה

אלא בו ונכנס לפני ולפנים ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבתו כולו משרתי אלקינו וכו', עיין שם ברמב"ן מה שכתב בזה.

ואפשר על פי שבזוה"ק (בהעלתך קג ע"א) מדב' פנימא וּמִנְרָתָא קִיָּמִי בְּחָדָא לְחֻדְוֹתָא דְכָלָא דְכְּתִיב שָׁמֶן וְקִטְרֶת יִשְׁמַח לֵב (משלי כו. ט) וְאִזְקִימָנָא דְתִרִי מִדְּבָחָן הוּא, חֲדָא פְּנִימָאָה דְכָלָא וְהֵאִי קִיָּמָא לְחֻדְוֹתָא וְחֲדָא לְבָר לְקִרְבָּא קִרְבָּנִין וְיֵהֵאִי פְּנִימָאָה נָפִיק לְהֵאִי דְלִבְר וּמֵאֵן דְחָמִי וְיִסְתַּבֵּל יְנַדַּע חֲכָמָתָא עֲלָאָה רִזָּא דְמִלָּה ה' אֱלֹהִים וְעַל דָּא לֹא אֲתִקְרַב קִטְרֶתָא אֱלָא בְּשַׁעֲתָא דְשָׁמֶן אֲשַׁתְּכַח, אֲשַׁבְחָנָא בְּסַפְרָא דְשִׁלְמָה מְלָכָא קִטְרֶת הוּא לְחֻדְוָה וְלִסְלָקָא מוֹתָנָא, מֵאִי טַעְמָא בְּגִין דְּדִינָא מֵהֵאִי דְלִבְר אֲשַׁתְּכַח וְחֻדְוֹתָא וְחֲדוּ וְקִשּׁוּרָא דְנִהִירוּ (קשר מלשון קטורת) מֵהֵהוּא פְּנִימָאָה דְכָל חֲדוּ בֵּיהּ קִיָּמָא, וְכֹד הֵאִי אֲתַעֲר, כָּל דִּינָא אֲסַתְּלַק מֵהֵאִי וְלֹא יָכִיל לְמַעַבְד דִּינָא וּבְגִין כֹּךְ קִטְרֶת קִיָּמָא לְבַטְלָה מוֹתָנָא, וְעַל דָּא קִטְרֶת קִשְׁרֵי הוּא דְכָלָא וְדָא אֲתִקְרִיב בְּהֵהוּא פְּנִימָאָה. פִּירוּשׁ שְׂמֻזְבַּח פְּנִימִי וּמִנּוּרָה עוֹמְדִים כְּאֶחָד לְשִׁמְחַת הַכֹּל וּמִזְבַּח פְּנִימִי שֶׁהוּא לְשִׁמְחָה יוֹצֵא לְשִׁבְחוֹן שֶׁהוּא לְדִין וּכְשֶׁמֶתְעוֹרֵר פְּנִימִי כָּל הַדִּין מִסְתַּלֵּק מִשִּׁבְחוֹן וְלֹא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת דִּין. מִמִּילָא כַּעַת מֵתְבָאָר וּמֵתְבָהָר בְּאוּר הַבְּהִיר מֵה שִׁכְשָׁרָאָה אֶהְרֵן חֲנוּכַּת הַנְּשִׂאִים וּקְרִבְנוּתֵיהֶם שֶׁהִיא עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן חֲלָשָׁה דַּעְתוֹ שֶׁלֹּא הִיא עִמָּהֶם בְּחֲנוּכָה לֹא הוּא וְלֹא שְׂבִטוֹ, אִמֵּר לוֹ הַקְּב"ה וְהִרִי

שלי הן נרות החנוכה שקיימין לעולם על כל מעלותיהם אך עדיין אין זה חנוכה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אך לא כן הוא, כי כמו שלגדולה משלהם אתה מתוקן בנרות החנוכה שאין בטלות לעולם, כן לגדולה משלהם אתה מתוקן בדבר שבחנוכה המשכן והיא ברכת הכהנים שהיתה ביום חנוכה המשכן בא' בניסן כמו שנאמר וַיֵּשֶׁא אֶהְרֶן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם (ויקרא ט. כב) בברכת כהנים יברכך יאר ישא כברש"י שם (מסוטה לח ע"א), הרי שלך גדולה משלהם, כי אמנם להם יש חינוך וחנוכה המשכן אך לך יש נרות שאין בטלות לעולם וגם מחנוכה המשכן יש לך את הברכות לברך את בני שאינן בטלין לעולם ושפיר שלך גדולה משלהם.

שֶׁלךְ גְּדוּלָה מִשְׁלָחַם שֶׁאֵתָה מְדַלֵּק וּמֵיטִיב אֶת הַנְּרוֹת הַקְּשׁוּר עִם מִזְבַּח פְּנִימִי וְיִחַדְיוּ יִהְיוּ תַמִּים לְסַלֵּקָא כָּל דִּינָא מִחִיצוֹן דִּבְרַר אֶל אֶהְרֶן וְאֶמְרָתָא אֱלִיּוֹ בְּהֵעֲלֶתָּהּ אֶת הַנְּרֹת אֶל מִזְבֵּחַ הַמִּנְחָה וְאִירֹו שְׂבַעַת הַנְּרוֹת (במדבר ח. ב).

ברש"י למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות. וזה לשון הרמב"ן, למה ניחמו בהדלקת הנרות ולא ניחמו בקטורת בוקר וערב וכו' ובכל הקרבנות ובמנחת חביתין ובעבודת יום הכיפורים שאינה כשירה

אתה מדליק ומיטיב את הנרות שעל המנורה שבפנים שקשור עם המזבח הפנימי ויחדיו יהיו תמים ושלימים לחדוה ולסלקא מותנא וכד אתער פנים כל דינא אסתלק מחיצון ולא יכיל למעבד דינא, ואם כן ודאי ששלך גדולה משלהם.

אזי בימי חשמנים חנוכת בית חשמונאי היא

של אהרן והיא גדולה מחנוכה של נשיאים

דְּבָר אֶל אֶהְרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ
אֶת הַנֵּרֹת אֶל מִזְבֵּחַ הַמִּנְחָה יָאִירוּ
שְׂבָעַת הַנֵּרֹת (במדבר ת. ב.)

ברש"י למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות.

הנה הרבה מקומות יש שנאמר תיבת אז, תיבת אז מתייחס לזמן מסויים כמו ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' (בראשית ד. טו) וכן והקנעני אז בארץ (בראשית יב. ו), אבל תיבת אזי משמעותו שונה ובכל המקרא יש ג' פעמים אזי וכולם בענין אחד, אזי חיים בלעונו וגו' אזי המים שטפנונו וגו' אזי עבר על נפשנו המים הזידונים (תהלים קכד. ג-ד-ה), תיבת אזי לא תלוי בזמן דוקא, תיבת אזי מתייחס למצב ולתנאים מסויים, כלומר שאם מתקיימים תנאים מסויים אזי יהיה כך וכך וכו', וכגון בהסכם שב' צדדים מסכימים ביניהם

שאם צד ב' יקיים כך וכך אזי צד א' יעשה כך וכך. ושם בתהלים נאמר לולי ה' שְׁהִיָּה לָנוּ בְּקוֹם עֲלֵינוּ אָדָם, אָזִי חַיִּים בְּלָעוֹנוּ בַּחֲרוֹת אָפֶס בָּנוּ, אָזִי הַמִּים שְׁטָפוֹנוּ נַחֲלָה עָבַר עַל נַפְשָׁנוּ, אָזִי עָבַר עַל נַפְשָׁנוּ הַמִּים הַזִּידוֹנִים, בְּרוּךְ ה' שְׁלֹא נִתְּנָנוּ טָרֶף לְשֹׁנֵיהֶם (תהלים קכד. ב-ג-ד-ה-ו), כלומר שאם לא ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי ודאי בלעונו חיים, אזי ודאי ששטפנונו המים, אזי ודאי שהמים הזידונים עבר על נפשנו, אבל כעת שהיה לנו את ה', ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם. וכיון שכן, הרי שאי אפשר להשתמש בתיבת אזי כשרוצים להתייחס לזמן, כלומר שאין לומר כמו ולשת גם הוא יולד בן וגו' אזי הוחל לקרוא בשם ה', כן אי אפשר לומר והכנעני אזי בארץ, אבל כשמתייחסים לקיום תנאי מסויים לא צריך להשתמש בתיבת אזי בדוקא, כי אפשר להשתמש בתיבת אז, כגון בהסכם שאם צד ב' יקיים כך וכך אז צד א' יעשה כך וכך, כי תיבת אז המתייחסת לזמן שייכת גם בכזה, דהיינו בזמן שצד האחד יקיים דבר פלוני אז הצד השני יקיים כך וכך.

ואחר ביאור הנ"ל, הנה בזמר לחנוכה יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים, והרי לכאורה שם יתפרש אז באותו זמן, כלומר שהיוונים נקבצו עלי בזמן ובימי חשמנים, ואם כן למה אזי ולא אז בימי חשמנים. ובזה הזמר יש עוד להבין למה בימי חשמנים ולא בימי חשמונאים. אך אם נתבונן בספר תהלים נראה שחשמנים הוא לשון גדולה, שאומר נעים זמירות

ובזמר במוצאי יום מנוחה (למוצאי שבת) בַּת צִיּוֹן הַשְּׂכֻלָּה אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה, מִהֲרָה תִּהְיֶה בְּעוּלָה בְּאֵם הַבָּנִים שְׂמִיחָה, מְעִינֹת אֲזִי יִזְבּוֹן וּפְדוּיֵי ה' עוֹד יִשׁוּבוּן וּמִי יֵשַׁע יִשְׁאַבּוֹן וְהַצָּרָה נִשְׁכַּחָה. כִּיּוֹן אֲשֶׁר בַּת צִיּוֹן תִּהְיֶה בְּעוּלָה בְּאֵם הַבָּנִים שְׂמִיחָה, לִכֵּן הַמְעִינֹת יִזְבּוֹן וּפְדוּיֵי ה' עוֹד יִשׁוּבוּן וּמִי יֵשַׁע יִשְׁאַבּוֹן וְהַצָּרָה נִשְׁכַּחָה.

חכרת הטוב

וַיַּעַשׂ בֶּן אֶהֱרָן אֵל מוֹלַל פְּנֵי הַמִּנְזוּרָה
הַעֲלָה נִרְתִּיחָה בְּאֲשֶׁר צִנָּה ה' אֶת מוֹשֶׁה
(במדבר ח. ג.)

ברש"י ויעש בן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. הנה הוא אהרן אשר מטהו פרח להורות כי בו בחר ה' והוא אהרן שבזכותו היה לישראל במדבר את עמוד הענן המעיד על השראת השכינה ואם בן מה בא המקרא לחדש שאהרן לא שינה, וכי תעלה על דעתו של מאן דהו לומר חס ושלוש שאהרן בחר ה' שינה אף במשהו ממה שנצטווה. אלא ויעש בן אהרן בא לומר שבחו של אהרן, שאף שידוע ודאי שאין אהרן משנה ממה שנצטווה, עם כל זאת צריך להעריך ולכבד ולהכיר טובה על מעשה טוב ולהגיד שבחו הגם שברור שלא שינה, כי באמירת השבח יש חכרת הערכה ומעין תודה.

וכזה הענין יש בגור אריה אודות פירוש רש"י על הפסוק וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרִי אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט (דברים א. כג) מגיד שלא היה שבט לוי עמהם, שתמה הרא"ם וזה לשונו, בלאו קרא דשנים עשר תיפוק

ישראל יֵאָתִיו חֲשָׁמְנִים מִנִּי מִצְרַיִם (תהלים סח. לב) ובמצודת ציון חשמנים עניינו גדולים וחשובים וכן חשמונאי ובניו. וכעת אחר שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומיטיב את הנרות וכתב הרמב"ן שענין זה לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכת נרות בבית שני על ידי אהרן ובניו רצונו לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. וכיון שתיבת אזי מתייחס למצב ולתנאי מסויים וכנ"ל, ממילא יוונים נקבצו עלי, אזי ולפי וכיון שאמר לו הקב"ה שלך גדולה משלהם, הרי שבימי חשמונאי ובניו נתקיים הגדולה שלך על ידי חשמנים לשון גדולה, ובוזה שייך לשון אזי, ומנותר קנקנים נעשה נס וגדולה לשושנים.

ואדהכי יש עוד אזי בסדר התפילה ובזמירות. בתפילה אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּטָרִם כָּל יַצִּיר נִבְרָא, לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחַפְצוֹ כָּל אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא, ויתבאר יפה אזי לשון מצב מסויים, כיון שהקב"ה היה מלך כבר בטרם כל יציר נברא, לכן לעת נעשה בחפצו כל, מיד כשהיתה הבריאה אזי מלך כבר שמו נקרא בפי כל הברואים כי כבר היה מלך טרם נבראו. ובזמר יום שבת קודש הוא (ליל שבת) נָשִׁים נִרְוֹת תְּדַלִּיקָנָה וְחַק נִדּוֹת תַּחֲזִיקָנָה וְהַחֲלוֹת תַּסִּיקָנָה יָגֵן בְּעֶדֶן זְכוּתָן יוֹם בָּא עַת לְדָתָן וְאֵם לֹא עָבְרוּ וְנִזְהָרוּ אֲזִי קְרוּבָה לְדָתָן, כלומר שאם לא עברו על אלו הג' מצוות והן כן נזהרו בקיומן, אזי נתקיים המצב והתנאי וממילא קרובה לידתן.

את חַיִּת הָאָרֶץ לְמִנְהָ וְגו' וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד, בְּרֹאשִׁית א. ד-י-ב-ח-כא-כה-לא) אֵי קוֹדֶם הַפְּעוּלָה הָיָה, יָאוּת הוּא וְשִׁפּוּר, אֵלֹא מֶה דָּאָמַר לְאַחֵר הַפְּעוּלָה מִשְׁמַע דְּלֹא הָיָה יָדַע קוֹדֶם לְכֵן עֵינֵינוּ הַפְּעוּלָה וְתִיקוּנָהּ וְיָפְיָה וְכִשְׁהִיְתָה הַפְּעוּלָה נִגְמַרְתָּ מִשְׁמַע דְּהָיָה מְעִיין בָּהּ בְּמוֹת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת וְאֵי הוּא אוֹמֵר כִּי טוֹב דְּכָתִיב וַיֵּרָא וְאַחֵר כֵּךְ אָמַר כִּי טוֹב וְכו', עַד דְּהָיָה יְתֵבִי חֲמוּ לְרַבֵּי אָבָא דְּהָיָה אֲתִי, אָמַרִי מִמְּאִירֵהוּן דְּמִתְנִיתִין אֲתִי, קָרִיבוּ גְבִיָּה שְׁאִילוּ הָאֵי שְׁאִילָתָא, אָמַר כֵּךְ פִּסְקוּ מֵאִירֵי דְּמִתְנִיתִין דְּכָל מֶה דְּעָבֵד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא עָבֵד לִיָּה בְּפִיקוּדֵי עַל יָדָא דְּאִמְצָעִי, אָמַר לְאַרְעָא עֲבִידִי כֵךְ, עָבֵדֶת כְּמָא דְּאִתְפַּקְדַּת וְלֹא שְׁנִיָּא מִיָּנִיָּה, אָמַר לְמִיָּא עֲבִידִי כֵךְ וְעָבְדוּ מִיָּא עֲבִידִתְהוֹן דְּאִתְפַּקְדוּ וְלֹא שְׁנוּ מִיָּנִיָּה וְכֵן לְרַקִּיעָא כֵךְ כִּי הָאֵי גּוֹנָא, וְכֵד הָיָה עָבִיד שׁוֹם חַד מִנְהוֹן עֲבִידִתִּיָּה כְּמָא דְּאִתְפַּקְדַּת הָיָה חֲזִי לִיָּה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּעָבֵד כְּהָיָה גּוֹנָא דְּפִקִּיד לִיָּה וְהוּא מְשַׁבַּח לִיָּה הָיָה עוֹבְדָא, הָדָא הוּא דְּכָתִיב וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, כְּלוֹמַר וַיֵּרָא בְּאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂאָהוּ כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְהָיָה אוֹמֵר כִּי טוֹב כְּלוֹמַר כִּי טוֹב עָשָׂה כְּמָה שֶׁנִּצְטָוָה וְהוּא וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כְּלָהוּ (כָּל הַדְּרָכִים שֶׁנִּתְפַּרְשׁוּ מִזֶּה וַיֵּרָא כִּי טוֹב) שִׁפּוּר אָמְרוּ וְהָאֵי מְלָה שִׁפּוּר מְכֻלָּהוֹן.

הכל בידי שמים

וְזֶה מַעֲשֶׂה הַמִּנְחָה מְקֻשָּׁה זָהָב עַד יִרְכָּה עַד פְּרָחָה מְקֻשָּׁה הוּא כְּמִרְאָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן עֲשָׂה אֶת הַמִּנְחָה (במדבר ת. ד.)

לִיָּה מִקְרָאִי דְּפִרְשַׁת שִׁלַּח שְׁמִנָּה כָּל נִשְׂיָאֵי הַשְּׁבֻטִים וְנִשְׂיָא שְׁבֻט לִוִּי לֹא נִמְנָה בְּכֻלָּם, וְזֶה לְשׁוֹן הַגּוֹר אֲרִיָּה, אָפָּה עַל גִּב דְּכַבֵּר יָדַעְנוּ שֶׁלֹּא הָיָה שְׁבֻט לִוִּי עִמָּהֶם, הָיָה פִּירוּשׁוֹ, מִגִּיד לֶךְ הַכְּתוּב שְׁבַח שְׁלֹהֶם שֶׁלֹּא הָיוּ עִמָּהֶם וְלֹא חֲטָאוּ, וְאִילוּ מִמִּקְרָא דְּפִרְשַׁת שִׁלַּח לֹא בָּא הַכְּתוּב לְסַפֵּר בְּשֻׁבָּם שְׁלֹהֶם, אֲבָל הַשְׁתָּא מִגִּיד לֶךְ הַכְּתוּב שְׁבַח שְׁלֹהֶם וְזֶה הִרְבָּה.

כֵּן בְּרִשׁ"י עַל הַפְּסוּק דְּבֵר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בָעַל צִפְּן נִכְחוּ תַּחְנוּ עַל הַיָּם וְאָמַר פְּרַעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאֶרֶץ וְגו' וַיַּעֲשׂוּ כֵן (שְׁמוֹת יד. ג-ד), וַיַּעֲשׂוּ כֵן לְהַגִּיד שְׁבַחֲנוּ שֶׁשָּׁמְעוּ לְקוֹל מֹשֶׁה וְלֹא אָמְרוּ הֵיכָן נִתְקַרַּב אֶל רֹדְפֵינוּ, אֲנִי צְרִיכִים לְבִרוּחַ, אֲלֵא אָמְרוּ אֵין לָנוּ אֵלֹא דְּבָרֵי בֵן עַמְרָם. כִּי לְכַאוּרָה וַיַּעֲשׂוּ כֵן שְׁחִזְרוּ לְאַחֲרֵיהֶם הוּא פְּשׁוּט וַיִּדְּעוּ מִהֶמֶשֶׁךְ הַעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּדְּפּוּ מִצִּירִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חֲנִים עַל הַיָּם כָּל סוֹס רָכֵב פְּרַעָה וּפְרָשָׁיו וַחֲלִילוּ עַל פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בָעַל צִפְּן (שְׁמוֹת יד. ט), וְזֶה בָּא לְאֹמַר וַיַּעֲשׂוּ כֵן, אֲלֵא לְהַגִּיד שְׁבַחֲנוּ שֶׁמְעִיד עַל צְדָקָתָם. אֶת שְׁבַח צְדָקָתָם בָּא לְהַגִּיד.

וְלִסְפָּר בְּשֻׁבָּם עַל שֶׁעָשָׂה כְּמוֹ שֶׁנִּצְטָוָה, כֵּן בְּזוּהַר חֲדָשׁ בְּרֹאשִׁית שְׁאֵל רַבִּי יִצְחָק לְרַבִּי אֶלְעָזָר וְכו' הָאֵי דְּאָמַר קָרָא וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב (וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם כִּי טוֹב, וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְיִשְׁשָׁכָר אֶרֶץ וְלִמְקָנָה הַמִּים קָרָא יָמִים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, וַתִּצָּא הָאָרֶץ דִּשָּׁא וְגו' וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, וְלִמְשָׁל בָּיִם וּבְלִילָה וְלִהְבֵּדִיל בֵּין הָאָדָם וּבֵין הַחֲשָׁד וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, וַיִּקְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתְּנִינִים הַגְּדֹלִים וְגו' וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, וַיַּעֲשֶׂה אֱלֹהִים

שמונת המכות המופלאות כמו דם וצפרדע וכו' הן הן המכה בפועל ואילו המצריים הם המוכים מה שאין כן ב' המכות דבר ובכורות שהיו על ידי הקב"ה כביכול בעצמו ולא על ידי שום אמצעי כגון בעל חי מסויים להיות המכה את מצרים המוכים ולכן דבר ובכורות יצאו מן הכלל להיותם נקראים יד החזקה וזרוע הנטויה, ושם הארכנו בענין שבאלו הב' מכות איך יהיה מתבטא שימושה של מכה שבוע עיין שם, אך היוצא לענייננו שלכאורה מעשה המנורה הוא בקורנס ובכשיל וכברש"י ד"ה וזה מעשה המנורה עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותר בכשיל לפשט איבריה כתיקונן, אך כיון שכן עשה את המנורה על ידי הקב"ה, ממילא נעשית מאליה כלומר לא בקורנס וכשיל, וכמו בדבר ומכת בכורות שהן על ידי הקב"ה ואינם על ידי אמצעי כלשהו.

ולקחו פר בן בקר וגו' ופר שני בן בקר
תיקח לחטאת בלשון לקיחה, ועשה את

האחד חטאת ואת האחד עולה בלשון עשייה

קח את הלזים מתוך בני ישראל וטחרת אתם, וכה תעשה להם לטהרם וגו', ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת פלולה בשמן ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, והלזים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה' לכפר על הלזים (במדבר ת.ו.י-ח-יב).

ולקחו פר בן בקר וגו' ופר שני בן בקר
תיקח לחטאת בלשון לקיחה, ועשה את
האחד חטאת ואת האחד עולה בלשון
עשייה, יתבאר לפי שבמשנה מסכת זבחים

ברש"י כן עשה את המנורה, על ידי הקב"ה נעשית מאליה. הנה כאשר דבר נעשה מאליו היינו שהדבר לא נעשה על ידי מאן דהו, וממילא צריך להבין הלשון שברש"י על ידי הקב"ה נעשית מאליה, כי ודאי שעל ידי הקב"ה, אך מאידך אם על ידי הקב"ה אז לא מאליה ומהו על ידי הקב"ה נעשית מאליה. אלא שכאן בנין אב לכולן והוא מיסודי האמונה, שאמנם נעשית מאליה, אבל כל הנעשה מאליו, על ידי הקב"ה הוא נעשה כי הכל בידי שמים (ברכות לג ע"ב).

וביסוד הענין כן עשה את המנורה על ידי הקב"ה נעשית מאליה, בפירוש נעשית מאליה והיינו על ידי הקב"ה, נראה לענ"ד על פי שביארנו בפסוק וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (שמות ט.ו) ענין מכת דבר שרק במכה זו וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ואילו בשאר המכות לא שלח לראות מה אצל בני ישראל, וכמו מכת דבר כן מכת בכורות שניהם יצאו מכלל עשר המכות בפסוק המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה (דברים י. יט) שפי' רש"י המופתים המכות המופלאות, והיד החזקה זה הדבר, והזרוע הנטויה זו החרב של מכות בכורות, הרי שדבר ומכת בכורות יצאו מכלל המופתים, כי הבדל גדול יש בין שאר השמונה מכות ששימשו שבעה ימים במציאות ובין דבר ומכת בכורות שבהם נלקו המצריים ברגע כמימריה, שאר המכות הן המופתים דהיינו המכות המופלאות כי יש המכה ויש המוכה,

(פט ע"א) דם החטאת קודם לדם העולה מפני שהוא מרצה, אברי עולה קודמין לאימורי חטאת מפני שהוא כליל לאשים וכו', ובגמרא (פט ע"ב) מנא הני מילי, דתנו רבנן ופר שני בן בקר תיקח לחטאת אם בא ללמד שהן שנים הרי כבר נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, שיכול שיהא חטאת קודמת לכל מעשה עולה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, אי פר שני יכול תהא עולה קודמת לחטאת לכל מעשה תלמוד לומר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, הא כיצד, דם חטאת קודמת לדם עולה מפני שמרצה, ע"כ. נמצא שהפסוק שהוא בלשון עשייה ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה מדבר מדמים ואילו הפסוק שהוא בלשון לקיחה מדבר מהעלאת איברי העולה ואימורי החטאת, והדמים הן תחילת מעשה הקרבן העושהו אם לחטאת אם לעולה וכו', ואחר שבמתן דמים כבר הוקבע אם לחטאת ואם לעולה שהרי זו דמיה למעלה וזו דמיה למטה וכו', כעת בא לקיחת איברי עולה ואימורי חטאת להעלאתם על המזבח והקטרתם.

ופר שני תיקח לחטאת לומר שכמו עולה גם חטאת זו לא נאכלת ושדם חטאת קודם לדם עולה ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, והלויים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה' לכפר על הלויים (במדבר ת. ח. יב).

ברש"י ולקחו פר בן בקר והוא עולה כמו שנאמר ועשה את האחד עולה וכו', ופר שני מה תלמוד לומר שני, לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת, ע"כ. וזה מדברי רבי שמעון במסכת הוריות (ה ע"ב), מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, אם ללמד שהם שנים והלא כבר נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה', אלא יכול תהא נאכלת חטאת ללויים תלמוד לומר ופר שני, שני לעולה, מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת.

ואילו במסכת זבחים למדנו מפר שני שאין דם עולה קודם לדם חטאת, שבמשנה (זבחים פט ע"א) דם החטאת קודם לדם העולה מפני שהוא מרצה, אברי עולה קודמין לאימורי חטאת מפני שהוא כליל לאשים וכו', ובגמרא (פט ע"ב) מנא הני מילי, דתנו רבנן ופר שני בן בקר תיקח לחטאת אם בא ללמד שהן שנים הרי כבר נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, שיכול שיהא חטאת קודמת לכל מעשה עולה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תיקח לחטאת, אי פר שני יכול תהא עולה קודמת לחטאת לכל מעשה תלמוד לומר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, הא כיצד, דם חטאת קודמת לדם עולה מפני שמרצה, ע"כ. הרי שבמסכת הוריות למד רבי שמעון מפר שני שכשם שעולה אין נאכלת כן חטאת אין נאכלת, ואילו במסכת זבחים לומדים מפר שני שאין דם עולה קודם לדם חטאת.

ובדברי רש"י איך נלמד מפר שני כתב בשפתי חכמים שבפסוק את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (שמות כט. לט) לא קשה מה שנאמר הכבש השני, כיון שקדם לו הכבש האחד, מה שאין כן כאן פר שני ולא קדם לו פר האחד. וכאן אפשר לומר בפירוש מה תלמוד לומר שני, שהרי לקמן שני הפרים קרויין בלשון האחד, שנאמר והלויים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה (במדבר ת. יב) הרי שכל פר נחשב לעצמו, מה שאין כן כשנאמר הפר השני משמע שיש לו ראשון וממילא יש ללמוד השני מהראשון מה הראשון עולה לא נאכלת אף השני שהיא חטאת לא נאכלת.

עוד אפשר בפירוש פר שני מה תלמוד לומר שני, שהרי ופר שני לחטאת ואילו לקמן נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה הרי שהחטאת נאמר קודם ואילו השני הוא העולה, אלא מה שנאמר ופר שני לחטאת לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת. הרי ב' אפשרויות ללמוד מפר שני.

כנגד בני קהת והניף אהרן את הלויים, וכנגד בני גרשון ומררי והנפת אתה משה והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה' מאת בני ישראל והיו לעבד את עבדת ה', והעמדת את הלויים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אתם תנופה לה', ואחרי כן יבאו הלויים לעבד את אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה (במדבר ת. ח-יב-יג).

בפעם ראשונה שנאמר תנופה, זה שהיו לעבוד את עבודת ה' קודש הקדשים הארון והשולחן, נאמר והניף אהרן את הלויים תנופה, אהרן הוא המניף כי עבודתם זו היא תחת פיקודו של אהרן הכהן הגדול מאחיו. ואילו בפעם שנית שנאמר תנופה, זה לעבודת הקודש יריעות וקרסים שאין הם לעבודה אלא רק נראות בקודש הקדשים, אין עבודה זו במוחלט תחת פיקודו של הכהן הגדול אלא על נשיא על כל שבט לוי, לכך בתנופה זו נאמר והנפת אותם, אתה משה תעשה בס תנופה, וכן בשלישית שנאמר תנופה הרי זה לבני מררי שהיו למשא, זהו שנאמר ויקח משה את העגלת ואת הבקר ויתן אותם אל הלויים, את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם ואת ארבע העגלות ואת שמונת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם וגו' ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישא (במדבר י. ז-ח-ט).

כן עשו להגיד שבח העושים והעושה

בחם שאף אחד מהם לא עכב

ואחרי כן באו הלויים לעבד את עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו

כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל הָלָוִים בֵּן עָשׂוֹ לָהֶם (במדבר ת. כד).

זאת אשר ללוויים שעד חמש שנים
רואה התלמיד סימן יפה במשנתו
**זאת אשר ללוויים מבין חמש ועשרים
שנה ומעלה יבוא לזבא צבא בעבודת
אהל מועד (במדבר ת. כד).**

ברש"י, מבין חמש ועשרים שנה ובמקום
אחר אומר מבין שלשים שנה (במדבר ד. ג),
הא כיצד, מבין חמש ועשרים בא ללמוד
הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן
שלושים עובד, מכאן לתלמיד שלא ראה
סימן יפה במשנתו בחמש שנים ששוב
אינו רואה.

ואפשר שזה נלמד מזאת אשר ללוויים,
תיבת זאת, לומר שזאת דוקא יתכן ולא
יותר מחמש שנים, לפי שמבין חמש
ועשרים ועד בן שלושים חייב שיהיה
רואה סימן יפה בשביל שיהיה עובד אחר
כך. זאת אשר ללוויים מבין חמש ועשרים
ועד בן שלושים ולא ביותר מכך. אמנם
רש"י מביא מזאת אשר ללוויים ששנים
פוסלים בהם ואין המומים פוסלים בהם,
אך אפשר ללמוד מזאת גם את ענין
התלמיד לחמש שנים כנ"ל.

ובכמה מקומות יש תיבת זאת כהיא
הגורמת, כמו בדאמר רבי שמואל בר
נחמני אמר רבי יוחנן (סוטה ז' ע"ב) מאי
דכתיב יחי ראובן ואל ימת וזאת ליהודה
(דברים לג. ו-ז), כל אותן שנים שהיו ישראל
במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין
בארון עד שעמד משה וביקש עליו
רחמים, אמר לפניו, רבונו של עולם מי
גרם לראובן שהודה, יהודה, וזאת ליהודה
וכו', וכן בדאמר רבי יוחנן (מכות י' ע"א)

ברש"י כאשר ציוה ה' וגו' בן עשו, להגיד
שבח העושים והנעשה בהם שאחד מהם
לא עכב. וביאר הרא"ם לפי שלעיל כבר
נאמר ויעש משה ואהרן וכל עדת בני
ישראל ללוויים ככל אשר צוה ה' את
משה ללוויים בן עשו להם בני ישראל
(במדבר ת. כ), ומה ששוב נאמר כאשר
ציוה ה' וגו' בן עשו, להגיד שבח העושים
והנעשה בהם, הא בלאו הכי הוה אמינא
כאשר ציוה ה' וגו' בן עשו לגופיה הוא
דאתא לומר שהמצוה שציוה ה' למשה
כבר קיימה ולא להגיד שבח העושים
והנעשה בהם, והקשה הרא"ם דעדיין
בועש בן אהרן (במדבר ת. ג) דלא כתיב
לעיל מיניה שעשה אותה, נימא לגופיה
הוא דאתא שקיים מה שנצטווה ולא
להגיד שבחו שלא שינה.

ולענ"ד להגיד שבח לא ילפינן ממה
שהענין חוזר על עצמו, שהרי עשייה
באהרן נאמר פעם אחת בלבד ויעש בן
אהרן והוא להגיד שבחו שלא שינה, אך
כאן שנאמר ב' פעמים עשייה, כי אחר
שבפעם הראשון למדנו שבחם שלא
שינו, הפעם הב' בא לומר שבח גדול
יותר, כאשר ציוה ה' וגו' בן עשו להגיד
שבח כל העושים והנעשה בהם
שאחדותם היתה שלימה ואף אחד מהם
לא פרש מן הכלל ולא עכב. כל העושים
וכל השנים ועשרים אלף שנעשה בהם
לא עכבו וזהו שבח גדול יותר משבח
שלא שינו.

מנין לדברי תורה שהן קולטין, שנאמר
 אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וגו' (דברים ד. מג) וכתוב
 בתורה וְזֹאת הַתּוֹרָה (דברים ד. מד).

ויש הבדל בלשון הכתוב בין כשבא
 ללמוד הלכות עבודה מבן חמש ועשרים
 שנה ובין כשמתחיל לעבוד מבן שלושים.
 כשבא לעבוד הרי הוא נמנה במספר
 הלויים ובבני קהת נאמר מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
 שָׁנָה וְמֵעֵלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל בֶּן
 לְצִבָּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד
 (במדבר ד. ג) ובבני גרשון נאמר מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
 שָׁנָה וְמֵעֵלָה עַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד
 אוֹתָם כָּל הָבֵא לְצִבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדָה
 בְּאֹהֶל מוֹעֵד (במדבר ד. כג) ובבני מררי מִבֶּן
 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְמֵעֵלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה
 תִּפְקֹדְם כָּל הָבֵא לְצִבָּא לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת
 אֹהֶל מוֹעֵד (במדבר ד. כג), אבל כשבא
 ללמוד אין הוא עדיין בין הנמנים, ולשון
 הכתוב שונה, מִבֶּן חֲמִשִּׁים וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
 וְמֵעֵלָה יָבוֹא לְצִבָּא לַעֲבֹד בְּעֲבֹדַת אֹהֶל
 מוֹעֵד, יבוא אך אינו נפקד.

הכלל הקבוע הלזה מהו חק ומהו משפט,
 נראה לפי שבפסוקים כאן מדבר מפסח
 דורות ככל חוקי ומשפטי הפסח כתיב
 חוקות ומשפטים וכן להלן גבי וְכִי יָגִיד
 אֶתְכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לֹהֲיָהּ כְּחֻקַּת הַפֶּסַח
 וְכַמִּשְׁפָּטוֹ בֶּן יַעֲשֶׂה (במדבר ט. יד) נאמר חק
 ומשפט, מה שאין כן בפסח שני שאין
 שבעת ימים למצה וביעור חמץ אלא רק
 קרבן פסח על מצות ומרורים יאכלוהו,
 נאמר כָּכֹל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ (במדבר
 ט. יב) ואין מוזכר כלל משפט כי אם חוקה
 בלבד, הרי שחוקותיו אלו מצוות שבגופו
 השייכים בפסח שני, משפטיו אלו מצוות
 שעל גופו שאין שייכים בפסח שני,
 והדברים פשוטים. ובמסכת פסחים (צה
 ע"א) ככל חוקת הפסח יעשו אותו במצה
 שבגופו הכתוב מדבר, וברש"י לא ריבה
 את השני לדין ראשון אלא במצוות
 שבגופו כגון סדר עבודותיו ואכילת צלי
 אבל לא למצוות שאין בגופו כגון
 השבתת שאור.

ומכאן בדרך אפשר לענין פסח שני
 שקבעתו תורה ליום ארבעה עשר באייר
 ולא נתפרש טעם למה דוקא ביום זה, כי
 אמנם ברש"י על הפסוק וְזֹאת חֻקַּת
 הַתּוֹרָה וגו' וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה
 תְּמִימָה (במדבר יט. ב) לפי שהשטן ואומות
 העולם מונין את ישראל לומר מה המצה
 הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה
 חוקה, גזירה היא מלפניי אין לך רשות
 להרהר אחריה, אבל זה כשנאמר חוקת
 לבד, לא כשנאמר חוקת ומשפט שבא
 לומר שיש כאן מצוות בגופו ויש מצוות
 ממקום אחר וכן כשנאמר חֻקַּת עוֹלָם כמו

חוקותיו אלו מצוות שבגופו,

משפטיו אלו מצוות שעל גופו

**בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרֵבִים
 תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ כָּכֹל חֻקֹּתָיו וְכָכֹל
 מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ** (במדבר ט. ג).

ברש"י ככל חוקותיו אלו מצוות שבגופו
 שֶׁהַ תְּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה (שמות יב. ה), וככל
 משפטיו אלו מצוות שעל גופו ממקום
 אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור
 חמץ.

עשרים פעמים בתורה שיש לזה משמעות מובנת שהיא לחק עולם בלתי נפסק, ורק כשנאמר חוקת לבד בא לומר גזירה היא מלפניי, וזהו שבפסח שני נאמר ככל חוקת הפסח, כי גזירה היא מלפניי למה דוקא ביום זה יהיה נעשה, וכן בפרשת בא זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יג. מג) כי גם ענין זה הוא בגזירת מלך מבלי רשות להרהר אחריה. וכן בדיני הכשרת כלים ויאמר אלעזר הפהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה אך את הזהב וגו' (במדבר לא. כא) נאמר חוקת התורה מאותו טעם שנאמר חוקת התורה בפרה אדומה, וביותר לפי ששם באבן עזרא ויאמר אלעזר הכהן, כי חוקת תורת הפרה לאלעזר ניתנה ומשה אמר להם תתחטאו דרך כלל ואלעזר פירש להם.

ואדהכי אחר שכאן בפסח ראשון ככל חוקותיו וככל משפטיו תעשו אותו וכן בגר ועשה פסח לה' כחוקת הפסח וכמשפטו הקדים חוקות למשפטים, אם כן מה שבחסל סידור פסח שבהגדה הפך הסדר והקדים משפטים לחוקות, חסל סידור פסח כהלכתו בכל משפטו וחקתו, נראה שאמנם כשמדבר מסדר וחובת המצוה הרי מן הדין להיות מקדים מצוות שבגוף הפסח ורק אחר כך את המצוות ההקפיות שאינן בגוף הפסח, אבל כשאנו משבחים להשי"ת על שכבר זכינו לעשות הכל כדין וכהלכה אז אנו מזכירים תחילה על שזכינו לעשות הכל כל המצוות ההקפיות, ורק אחר כך אנו נכנסים לגוף פרטי המצוה עצמה מצוות שבגופו.

וממה שמתוך אלו הג', פסח בזמנו ופסח שני ופסח הגרים רק בפסח שני ראינו שמן התורה אין נדרש ממנו אלא רק מצוות שבגופו ולא שממקום אחר, מזה אפשר לימוד בדרך מוסר שהבא ליטהר מסייעין אותו (שבת קד ע"א ויזמא לח ע"ב ומנחות כט ע"ב), שהרי הוא היה טמא ובא ליטהר או שהיה בדרך רחוקה ובא ליקרב אז מסייעין אותו ואין מעמיסין עליו יותר ממצוות שבגופו.

חושים ב' במסורה מתרי לישני, ובני דין חושים ואנחנו נחליץ חושים

וְנִסְעָה הָיְלָה מִחֲנֻה בְּנֵי דִן מֵאֶסֶף לְכָל הַמַּחֲנֵה לְצִבְיָאָתָם וְעַל צִבְיָאָה אֲחִיעֶזֶר בֶּן עֲמִישָׁדַי (במדבר י. כה).

ברש"י מאסף לכל המחנות, לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. הנה בבעל הטורים על הפסוק ואנחנו נחליץ חשים (במדבר לב. יז) חושים ב' במסורה מתרי לישני, הכא ואידך ואידך ובני דין חשים (בראשית מז. כג, הובא גם בבעל הטורים שם), והיינו דאיתא בפרק מי שמת (בבא בתרא קמג ע"ב) ודלמא כחושים של קנה פירוש הרבה קנים יוצאים משורש אחד ולמעלה נפרדים זה מזה, וכך פירוש, נחליץ כמו חושים של קנה שנאחזים זה בזה כך נחליץ למלחמה כי כן דרך הנלחמים להתקרב זה אל זה כדי שלא יפרידום האויבים, ע"כ מבעל הטורים. ענין כחושים של קנה הוא כשאבי רצה להוכיח מהפסוק ובני דין חושים שבן אחד קרוי לשון רבים ואמר

ליה רבא דלמא כדתנא דבי חזקיה שהיו מרובין כחושים של קנה שפי' רש"י שגדלים הרבה ביחד, ושם בתוס' ואף על פי שכשירד למצרים עדיין לא היו לו בנים כל כך, מכל מקום נקרא כן על שם העתיד כדדריש (ברכות ז' ע"ב) אֲשֶׁר שָׁם שְׁמוֹת בְּאֶרֶץ (תהלים מ. ט) אל תקרי שְׁמוֹת אלא שְׁמוֹת.

היזהרו בבני עניים בדעת, שמהם תצא תורה ושמענו בשם הרה"ק הבית ישראל זי"ע מה שמחושים שהיה בן יחיד יצא שבט מרובה כל כך, זה לפי שחושים בנו היחיד של דן יקירן ליה אודניה (סוטה יג ע"א) ובכזה הולך האב אצל הצדיק לבקש עליו רחמים שוב ושוב וכל אותן ברכות שבירך הצדיק את הבן ודאי עשו פירות בבניו של אותו בן להיותן מבורכים בכל המידות הטובות, וכשדן אבי חושים ביקש רחמים שוב ושוב על בנו היחיד, כל אותן תפילות שביקש וכל אותן ברכות שנתברך הבן עשו פירות בבניו להיות מרובה באוכלוסין וכו', ובזה ביארנו בסיעתא דשמיא ענין הא דשלחו מתם וכו' היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה (נדרים פא ע"א), היזהרו בבני עניים אלו עניים בדעת וכבשיטה מקובצת בגמרא שם שיזהרו שלא לזלזל בהם שמהם תצא תורה כלומר שמבני אותם עניים תצא תורה, וכל כך למה דוקא מבני עניים בדעת תצא התורה, זה לפי שאביו של העני בדעת הזה בא לפני הצדיק שוב ושוב לבקש על בנו זה, ואף שהעני נשאר עני, אך התפילות והברכות עשו שמבניו תצא תורה.

ואדהכי עוד אמרנו במאמר הנ"ל היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה שְׁנֵאמַר יִזְל מִים מִדְּלִי (במדבר כד. ז), שבפסוק נאמר יִזְל מִים מִדְּלִי וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְיָרוּס מֵאֲגָג מִלְכּוֹ וְתִנְשֵׂא מַלְכָּתוֹ, ובאוהה"ק (ד"ה יזל מים) ביאר הענין על התורה הקדושה על פי דבריהם ז"ל שכל איש ישראל קיבל מסיני חלק בתורה (שמות רבה פרשה כח. ג, דָּבָר אֶחָד וְדָבָר אֲלֵהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר אָמַר רַבִּי יִצְחָק מֵה שֶׁהִנְבִּיאִים עֲתִידִים לְהִתְנַבְּאוֹת בְּכָל דּוֹר וְדוֹר קָבְלוּ מִדֶּר סִינִי וכו', שָׁאף עַל פִּי שְׁלֹא הָיוּ בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָבַל אֵת שְׁלֹו וכו', וְלֹא כָּל הַנְּבִיאִים בְּלִבָּד קָבְלוּ מִסִּינִי נְבוֹאָתָן אֲלָא אֵף הַחֲכָמִים הָעוֹמְדִים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָבַל אֵת שְׁלֹו מִסִּינִי, ואמר כאן שכל מה שמחדשים בתורה הוא מדליו ממה שדלה דלה משה שהכל רמוז בתורה שבכתב וכו' עיין באוהה"ק. וכיון שאין מים אלא תורה (בבא קמא פב ע"א) ממילא יזל מים הוא תורה מדליו מדלים שבהם, וזרעו של הדל יהיה במים רבים בהרבה תורה, וירוס מאגג מלכו מאן מלכי רבנן (גיטין סב ע"ב) כלומר שרבנן ירומו ויגדלו להכניע את עמלק, ותנשא מלכותו של מלכי דרבנן.

רוני רוני השיטה ולרבינו חננאל רוני

רוני השיטה, התנופפי ברוב הדרך

וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוֹמָה ה' וַיַּפְצּוּ אֵיבָיָהּ וַיִּנְסּוּ מִשִּׁנְאָתָהּ מִפְּנֵיהָ (במדבר י. לה).

במלחמת ישראל נגד פלשתים בסוף ימי עלי הכהן נשבה ארון הברית והפלשתים הניחוהו אצל דגון אלהיהם אך כשהשכימו בבוקר ראו את אלהיהם נופל ושוכב כמשתחוה לארון הברית ושוב למחרת

הדרך, ולרבינו חננאל רומי רומי השיטה למעלה התנופפי ברוב הדרך. ופירוש זה מתיישב גם לרב אשי דמתני לדרב יצחק אהא ויהי בנסוע הארץ ויאמר משה קומה ה' וישראל אמרו רוני רוני השיטה התנופפי בתנופה מעלה וכו'.

עדי עדיים הוא סתר תורה סתר הסתרים העולה על כולן ואם כדבר אשי ששירה זו קאי על מסע הארון במדבר, ממילא כך יתפרש שירה זו, רוני רוני השיטה הוא הארון עצי שטים, התנופפי ברוב הדרך המחושקת ברקמי זהב המהוללה בדביר ארמון שספר תורה של משה בתוכו, ומפוארה בעדי עדיים שאין לך עדי גדול מזה, ומה שנקרא עדי עדיים אפשר לפי שאמר רבי שמעון בן יוחאי (שמות רבה פרשה לד ב) שלשה כתרים הם כתרי מלכות וכתרי כהונה וכתרי תורה, כתרי מלכות זה השלחן דכתיב בו זר זהב סביב (שמות כה) כתרי כהונה זה המזבח דכתיב בו זר זהב סביב (שמות ל. א) וכתרי תורה זה הארון דכתיב בו זר זהב וכו' (שמות כה. יא), ומפני מה בכלל כתיב ועשית לו ובארץ כתיב ועשית עליו, ללמדך שכתרי תורה מעלה יותר מכלל, זכה אדם לתורה באלו זכה לכלל, וכתב ברבינו בחיי אשר שולחן ומזבח הם ירושה לאדם מאבותיו נאמר ועשית לו, בשולחן על שם הכתוב במלך והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו' (דברים י. יח) ובמזבח על שם הכתוב בכהונה והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהנת עולם (במדבר כה. יג) ממילא לפי זה כתר תורה אינה עדי ככל העדיים והכתרים אלא הוא העדי עדיים.

גילו את אלהיהם נופל לפני הארון כשראשו ושתי ידיו כרותות ולכל מקום שהיו מעבירין את ארון הברית הוכו בני אותה עיר בטחורים ובחולי ורבים מהם מתו עד שלאחר שבעה חודשים של מגיפה ומהומת מות החליטו להשיב את ארון ברית ה' לישראל, הם רתמו לעגלה חדשה שתי פרות מיניקות אשר לא עלה עליהן עול ואת בני הפרות השאירו בבית, את ארון הברית הניחו בעגלה ושילחו את הפרות ועל כך נאמר וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו' (שמואל א. ו. יב), ובמסכת עבודה זרה (כד ע"ב) מאי וישרנה אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר שאמרו שירה וכו', ומאי שירה אמרו וכו' רב יצחק נפתא אמר רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים, רב אשי מתני לה להא דרב יצחק אהא, ויהי בנסוע הארץ ויאמר משה קומה ה', ישראל מאי אמרו אמר רב יצחק רוני רוני השיטה וכו'.

משמעות שירת רוני רוני השיטה התנופפי וכו' וביותר לפי הרבינו חננאל שגרס רומי רומי השיטה, אפשר כי רומי רומי מלשון הרמה והתנשאות וגם התנופפי מלשון הנפה לרום, וכיון שהארון נושא את נושאו וכמבואר בעוברים את הירדן (סטה לה ע"א) נשא ארון את נושאו ועבר וכו' ועל דבר זה נענש עוזא שנאמר ויבאו עד גרן פידון וישלח עזא את ידו לאחוז את הארון פי שמשו הבקר (דברי הימים א. יג. ט), אמר לו הקב"ה, עוזא, נושאו נשא, עצמו לא כל שכן. ממילא על דבר זה שוררו הפרות רוני רוני השיטה התנופפי בתנופה מעלה ברוב

סגולה מהחיד"א להאדס שלא יוזק כל היום
וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה'
וַיַּפְצֹו אִיבִיד וַיִּנְסֹו מִשְׁנֵאִיד מִפְּנֵיד,
וּבְנַחַה יֹאמֶר שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֱלֹפִי
יִשְׂרָאֵל (במדבר י. לה).

בספר שומר ישראל להחיד"א (סימן י')
קיבלתי כל האומר פסוק זה ומכוין כסדר
זה (היינו בצורה מאונכת כל טור בן ארבע אותיות
שבסך הכל הם כ"א טורים ועוד אות אחדונה ל') לא
יוזק כל היום אפילו שיהיה במקום סכנה.

והנה מה נפלא אשר אלו התיבות וַיְהִי
בִּנְסֹעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיַּפְצֹו
אִיבִיד וַיִּנְסֹו מִשְׁנֵאִיד מִפְּנֵיד וּבְנַחַה יֹאמֶר
שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֱלֹפִי יִשְׂרָאֵל הן מכוונים
בגימטריא לדברי הנביא המדבר כענין
סגולה הנ"ל, והיו לי אֶמֶר ה' צָבָאוֹת לַיּוֹם
אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה סִגְלָה וְחִמְלָתִי עֲלֵיהֶם
כְּאֲשֶׁר יַחְמַל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ
(מלאכי ג. יז).

אל תקרי ויתפלל משה אל ה' אלא על ה'
וַיַּצַּעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל
ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ (במדבר יא. ב).

ואמר רבי אלעזר (ברכות לא ע"ב ולב ע"א) חנה
הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר וַתִּתְפַּלֵּל
עַל ה' (שמואל א' א. י) מלמד שהטיחה
דברים כלפי מעלה, ואמר רבי אלעזר
אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר
וכו' ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים
כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה אל ה'
אל תקרי אל ה' אלא על ה' וכו'.

ועל שבגמרא הוציאו המקרא ממשמעו
אל תקרי אל ה' אלא על ה', כתב בעין
יוסף על עין יעקב שהכוונה שקאי על
הכתוב למעלה ויצעק העם אל משה ומשה
ברוב ענוותנותו הטיח כלפי מעלה את
אותן דברים שבני ישראל צעקו אליו, וזה
שפי' רש"י הטיח לשון זריקה כמו פִּמְטְחוּ
קִשְׁת (בראשית כא. טז). ורש"י פי' זאת רק
בדברי הגמרא משה הטיח דברים אך לא
בדברי הגמרא לעיל מינה בחנה ואליהו
שאף בהן נאמר שהטיחו דברים, לפי
שבחנה ואליהו אפשר לומר שדיברו
קשות כלפי מעלה מה שאין כן במשה
שלא דיבר מאומה ורק אחר שהעם צעקו
אליו נטל את אותן צעקות והטיח וירה
אותן כמו שהן כלפי מעלה.

עוד אפשר לפי שבגמרא לעיל (ברכות לא
ע"ב) כשאמר עלי לשמואל מורה הלכה
בפני רבך את וכל המורה הלכה בפני רבו
חייב מיתה אתיא חנה וקא צוחה קמיה
אַנִי הָאִשָּׁה הַנִּצָּבֶת עִמָּכָה בָּזָה (שמואל א' א.
כו) וגו', אמר לה שבקי לי דאענשיה
ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה,
אמרה ליה אֵל הַנַּעַר הַזֶּה הַתְּפַלֵּלָתִי
(שמואל א' א. כז), ואחר שפי' רש"י שם אל
הנער הזה על זה ולא לאחר וכו', נראה
פירוש רש"י כי מה מקום שייך בתיבת
אל הנער הזה התפללתי והרי היא
התפללה אל ה' וכן מפורש שאמרה
לעלי אני האשה הנצבת עמכה בזה
להתפלל אל ה' ומהו שאמרה אל הנער
הזה התפללתי ב' פעמים אל, אלא ודאי
שהראשון הוא אל, להתפלל אל ה',
והשני אל הנער הזה התפללתי הוא על.

למגמר לפועל אכילה תיבת נאכל אף שגם בפסוקי הלחם מוזכר תיבת אכילה, אבל דיוקא דקרא הוא בהלחם שהוא שם דבר ולא פעולה.

כן כאן ב' פעמים אל, ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה', הראשון הוא אל והשני הוא על.

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינוס

זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם
חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטָּחִים וְאֶת
הַחֲצִיר וְאֶת הַבָּצִלִּים וְאֶת הַשּׁוּמִיּוֹם
(במדבר יא. ה.)

במסכת יומא (עה ע"א) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינוס רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות, מאן דאמר דגים דכתיב נאכל ומאן דאמר עריות דכתיב חינוס, ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל, לישנא מעליא נקט דכתיב אֶכְלָה וּמַחֲתָה פִּיהָ וְאֶמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אֲנִי (משלי ל. כ). מה שהביאו פסוק מספר משלי להראות שבעריות שייך לשון אכילה, הנה זה לשון היעב"ץ, בתורה נמי כתיב הִלָּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל (בראשית לט. ו), אלא דהאי קרא (אכלה ומחתה פיה) באיסורא משתעי, ע"כ. וכמו כן גם נאמר לָמָּה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ קְרָאָן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם (שמות ב. כ) וכברש"י שם שמא ישא אחת מכס, הרי דמיירי בנשואין, מה שאין כן אכלה ומחתה פיה שמפורש בעבירה פן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה וְאֶמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אֲנִי דבאיסורא משתעי. גם נראה לחלק, הדגה אשר נאכל, נאכל היינו עריות כמו אכלה ומחתה פיה, מה שאין כן בפסוקים הלחם אשר הוא אוכל וקראן לו ויאכל לחם, דיוקא דקרא בשם דבר תיבת לחם זה האשה, ומן שם דבר תיבת לחם ליכא

חמן היה נבלע ברמ"ח איברים

ורק נפשם שהיתה קצה חיתה יבשה

זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם
חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטָּחִים וְאֶת
הַחֲצִיר וְאֶת הַבָּצִלִּים וְאֶת הַשּׁוּמִיּוֹם,
וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל בְּלֹתֵי אֵל
חֲמֵן עֵינֵינוּ (במדבר יא. ה-ו.)

במסכת יומא (עה ע"א) ועתה נפשנו יבשה אין כל, אמרו עתיד מן זה שתיפח במעיהם, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא, ע"כ. אחר שעל לחם אֲבִירִים אָכַל אִישׁ (תהלים עת. כה) אמר רבי ישמעאל שם במסכת יומא מה אני מקיים אבירים לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה איברים, אמרו נפשנו יבשה, לא גופנו כי אם נפשנו אין כל, כי יש מי שחלקו קטן אך הוא שמח ונפשו לא תחוש בחסרון ולעומתו יש מי שבחלקו יש כל טוב רוב הון אך הוא לא יהיה שמח בחלקו, כן היו המתלוננים שסרחו, כי אמנם לא היו חסרים מאומה כי הלחם היה נבלע באיברים, אך הם לא היו שמחים בזה וזהו שאמרו נפשנו יבשה אין כל, נפשנו הוא החלק הבהמי.

נפשנו יבשה ונפשנו קצה

והנה כאן נאמר שאמרו ועתה נפשנו יבשה אין כל ואילו לקמן בפרשת חוקת לא אמרו יבשה אלא קצה שנאמר וַיְדַבֵּר הָעָם

בְּאַלְהִים וּבִמְשָׁה וּגו' וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בְּלֶחֶם
הַקֶּלֶקֶל (במדבר כא. ה.) ובפשט נראה לפי
שכאן לא אמרו שבגלל המן נפשם יבשה,
אלא בגלל היעדר שאר מיני אוכלין שהיה
להם במצרים וכמו שאמרו זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חינוס את הקישואים
ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים
ואת השומים ועתה בגלל היעדר מינים
אלו נפשנו יבשה אין כל, לא הימצאות
המן גורמת להיות נפשם יבשה, אלא
היעדר שאר מיני מאכל, ואילו בפרשת
חוקת אמרו שבגלל הלחם נפשם קצה,
ונפשנו קצה בלחם הקלוקל.

אך גם אפשר שמה שנפשם יבשה קשור
לנפשם קצה, כי אחר שאמנם הלחם
נבלע במאות וארבעים ושמונה איברים
ורק הנפש הבהמית יבשה כי המן לא היה
משביע את נפשם, מה שהמן לא השביע
את נפשם עד שיבשה זה בגלל שקצה
נפשם והיינו נפשנו קצה בלחם הקלוקל,
כי אם קצה נפשם אז ודאי שתהא יבשה
מבלי שובע.

על שנצטרע ביקש דוד תחטאני באזוב, ועל
שנסתלקה הימנו שכינה אמר השיבה לי ששון ישעך,
ועל שפרשו ממנו סנהדרין אמר ורוח נדיבה תסמכני
וַיֵּרֶד ה' בְּעֶנֶן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר מִן
הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עָל שְׂבָעִים אִישׁ
הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוּחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְּנָבְאוּ
וְלֹא יָסֵפוּ (במדבר יא. כה.).

במסכת סנהדרין (קז ע"א) אמר רב יהודה
אמר רב ששה חודשים נצטרע דוד
ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו

סנהדרין, נצטרע דכתיב תַּחֲטָאֲנִי בְּאִזּוֹב
וְאֶתְהַרְתֵּב בְּכַבְּסִנִּי וּמִשְׁלַג אֲלֵבַיִן (תהלים נא.
ט.) נסתלקה הימנו שכינה דכתיב הַשִּׁיבָה
לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי (תהלים
נא. יד.) ופרשו ממנו סנהדרין דכתיב יָשׁוּבוּ
לִי יִרְאֵיֶךָ וּגו' (תהלים קט. עט.) ובמהרש"א
נסתלקה הימנו שכינה לפי שאין השכינה
שורה אלא מתוך שמחה (שבת ל' ע"ב אין
שכינה שורה לא מתוך עצבות וכו' אלא מתוך דבר
שמחה של מצוה) ודוד היה אז בדאגה וצרה
ולכן התפלל השיבה לי ששון ישעך ועל
ידי שתשמחני אשוב לרוח נדיבה בנדיביה,
עיין מהרש"א שם בארוכה.

והנה מה שאין עושין סנהדראות אלא על
פי בית דין של שבעים ואחד (ממתניתין
סנהדרין ב' ע"א) אמרו (סנהדרין טז ע"ב) שזה
מדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות
ומשה במקום שבעים וחד, הרי שסנהדרין
גדולה היא של שבעים ואחד, ועל
סנהדרין זו נאמר וירד ה' בענן וידבר
אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על
שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם
הרוח ויתנבאו ולא יספו. ממילא דוד
ביקש על שמחה השיבה לי ששון ישעך
כדי שתשרה עליו שכינה, ועל הרוח שיש
על הסנהדרין ביקש ורוח נדיבה תסמכני,
נְדִיבָה בְּגִימְטְרִיא ע"א, ורוח נדיבה היינו
רוח של הסנהדרין תסמכני שישבו לי
ואל יפרשו יותר ממני.

וביותר נראה וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אֵל תִּקַּח מִמֶּנִּי
הַשִּׁיבָה לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי
(תהלים נא. יג-יד.) פירוש רוח קדשך היינו
השראת השכינה אל תקח ממני, וזה מכח
השיבה לי ששון ישעך שתשוב לשמחני,

ואחר כך ביקש ורוח נדיבה תסמכני
וכנ"ל שרוח הסנהדרין יסמכני, ואולי יסמכני
מלשון סמיכת חכמים שהן הסנהדרין.
ובזה נמצא שכל הג' דברים שעליהם
התפלל דוד נמצאים במזמור אחד בתהלים,
כי גם מה שפרשו סנהדרין ממנו אפשר
ללמוד ממזמור נ"א שבתהלים וכן"ל.

משה רבינו היה שמח בנבואה שיהיו נכנסים לארץ
וכן דוד המלך היה שמח בבנין בית המקדש אף
שהדבר תלוי במיתתם

וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמִּקְנָא אֶתָּה לִי וְכִי יִתֶּן
כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֶּן ה' אֶת רוּחוֹ
עֲלֵיהֶם (במדבר יא. כט).

בתרגום יונתן בן עוזיאל וַאֲמַר לִיה מֹשֶׁה
הֵמָּן בְּגִלְל דְּאֶתְנָבו עָלֵי דְאֶנְא מִתְכַּנֵּשׁ מִן
עֲלָמָא וְאֶתְ מִשְׁמֵשׁ מִן בְּתֵרִי אֶתְ מִקְנֵי
לִי וכו'. משה רבינו היה שמח בנבואה
שהיו נכנסים לארץ אף שהדבר תלוי
במיתתו, כן בדוד המלך, דאמר רבי
יהושע בן לוי (מכות י ע"א) מאי דכתיב שִׁיר
הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שְׁמַחְתִּי בְּאִמְרִים לִי בֵּית
ה' גִּלְגֵּי (תהלים קכב. א), אמר דוד לפני
הקב"ה רבונו של עולם שמעתי בני אדם
שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא
שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה
לרגל ושמחת.

כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין
וַיִּקָּם הָעָם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל חֲלִילָה
וְכָל יוֹם הַמִּתְחַרֵּת וַיֵּאסְפוּ אֶת הַשָּׁלוּ
הַמְּנַעִיט אֶסְפָּה עֲשָׂרָה חֲמֵרִים וַיִּשְׁטְחוּ
לָהֶם שְׁטוּחַ סְבִיבוֹת הַמִּתְחַנֶּה (במדבר יא. לב).

במסכת יומא (עה ע"ב) כתיב שליו וקרנין
סליו, אמר רבי חנינא צדיקים אוכלין
אותו בשלוח, רשעים אוכלין אותו ודומה
להן כסיליון (קצים). ובדרך צחות לפי
שאמר מר (יומא מה ע"א) כל פינות שאתה
פונה לא יהו אלא דרך ימין, הרי
הצדיקים הניחו הנקודה שעל גבי האות
שי"ן בימין וכך אוכלין אותו בשלוח, לא
כן הרשעים הפונים לשמאל אוכלין אותו
ודומה להן כסיליון.

כן בדרכ נחמן בר יצחק (תענית ז ע"ב) כל
אדם שיש לו עזות פנים מותר לשנאותו
שנאמר וְעַז פָּנָיו יִשְׁנָא (תְּכַמֵּת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו
וְעַז פָּנָיו יִשְׁנָא, קהלת ת. א) אל תקרי יִשְׁנָא
(בשי"ן ימנית) אלא יִשְׁנָא (בשי"ן שמאלית),
שהנקודה בשי"ן של העז פנים שאינו נוהג
כשורה היא בשמאל. לא כן אברם שהיה
פונה לימין, שאמר אִם הִשְׁמָאֵל וַאֲיִמְנָה
וְאִם הַיָּמִין וַאֲשַׁמְאִילָה וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת
כָּל כֶּכֶר הַיָּרְדֵּן וְגו' אָבְרָם יָשָׁב בְּאַרְץ כְּנָעַן
וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר וְגו' (בראשית יג. ט-יא)
י) וסוף דבר לוט בחר לו את השמאל ולא
את הימין ואילו אברם ישב בימין שהרי
כשאמר אליעזר עבד אברהם וְאִם לֹא הִגִּידוּ
לִי וְאֶפְנֶה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמָאל (בראשית כד.
מט) פ"י רש"י על ימין מבנות ישמעאל, על
שמאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של
אברהם, הרי שאם לוט ישב לשמאלו של
אברם אזי נמצא שאברם פנה וישב לימין.

ופנייה לימין גם בנר חנוכה, שאמרו (שבת
כב ע"א) היכא מנח ליה וכו' והלכתא
משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל
ומזוזה מימין. לפי שזוזה עיקר מצוותה

לצד פנים קובעה מימין ואילו נר חנוכה שעיקר מצוותו לצד חוץ לפרסומי ניסא מניחה בשמאל כי אותו שמאל הוא משמאל הנכנס אבל הוא מימין היוצא וכיון שהמטרה והיעד בנר חנוכה הוא כלפי חוץ הרי שגם כאן זה מימין היינו מימין היוצא כלפי חוץ, דכל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין. כן במסכת סוטה (ג' ע"א) ריש לקיש אמר אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות שנאמר איש איש כי תשטה אשטו וגו' (במדבר ה' יב) תשטה (בשי"ן ימנית) כתיב, שהרי אותה סוטה חוטאת היא, אבל הכשרים הניחו הנקודה שעל גבי השי"ן בימין לומר שרק היתה שוטה מדעת ולא סוטה בזדון. כן עוד במסכת סוטה (ה' ע"ב) כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר וְשֵׁם דְּרֹךְ אֲרָאֲנוּ בִישׁוּעַ אֱלֹהִים (תהלים נ. כג) אל תקרי וְשֵׁם (בשי"ן שמאלית) אלא וְשֵׁם (בשי"ן ימנית) דרך. כן במקום הקנה ומקום הוושט, שהוושט הוא צינור האוכל הגשמי לפרנס את הגוף בגשמיות ואילו הקנה הוא צינור האויר והרוח שבו נושם האדם וַיִּפַּח בְּאַפּוֹ נְשִׁמַת חַיִּים (בראשית ב. ז), ולאור חשיבות הרוח על הגשם נמצא הקנה מימין. בכל אלו אפשר להמליץ לפי הא דאמר מר כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין.

תיקון המידות

וְתִדְבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֹדוֹת
הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה
כֹּשִׁית לָקַח (במדבר יב. א).

בביאור הענין איך זה שאותה צדקנית נכשלה בעסקי דיבה, והרי בשבילה זכו עם ישראל לבאר המים שאף נקרא על שמה בארה של מרים הוא הבאר אשר ממימיו השקה האר"י הקדוש לתלמידו הגדול רבי חיים ויטאל עד שעל ידי כן נפתחו לו מעיינות חכמת תורת הנסתר, ועל הגמרא במסכת חולין (צב ע"ב) שְׁלֹשָׁה שְׁרִיגִים (בראשית מ. י, וַיִּבְגְּפוּ שְׁלֹשָׁה שְׁרִיגִים) זה באר עמוד הענין ומן כתב בבן יהוידע אשר מי הבאר מסוגל לעשות להם זכירה בתורה, היא הבאר שכל כך כדאית ראייתה עד שאמר רבי חייא (שבת לה ע"א) הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים, יעלה לראש הכרמל פְּרָמֶל בגימטריא מְרִים, ממילא תמוה הדבר איך צדקנית זו נכשלה בחטא של ותדבר מרים.

ואפשר לפי שעל הפסוק וְתִקְרַבְנָה בָּנוֹת צִלְפָּחַד (במדבר כו. א) כתב החתם סופר (תורת משה) מה שבמסכת סנהדרין (ח' ע"א) ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן לא הודיענו על ידי מה זכו לזה, וביאר על פי התוס' במסכת בבא בתרא (קט ע"ב ד"ה אפילו) צלפחד היינו מקושש וכו' דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין, שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחוייבין במצוות, עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים וכו', וזהו וְאֵל יֹאמֶר הֲסֵרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ כִּי כֹה אָמַר ה' לְסֵרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ

אֶת שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֳרוּ בְּאִשְׁרֵי חֲפָצָתִי
וּמַחְזִיקִים בְּבִרְיָתִי וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבִיתִי
וּבְחוּמוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְנוֹת שֵׁם
עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ וגו' (ישעיה נ. ג-ד-ה), ואל
יאמר הסרים היינו צלפחד שאין לו בנים
הן אני עץ יבש כי אין לו בן, כי כה אמר
ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי
ובחרו באשר חפצתי שצלפחד עשה מה
שעשה בשביל ללמד לעם שמירת שבת
ועונש המחללה, ולסרים צלפחד אשר
עשה בשביל שמירת השבת אמר ה'
ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם
שהוא פרשת נחלות, טוב מבנים ומבנות
שם עולם אתן לו כי פרשה בתורה הוא
שם עולם וזו היא פרשת נחלות שזכו
בנות צלפחד ונכתב על ידן, ואחר דברי
מרן החתם סופר הנה עוד מקום אפשר
שיד ושם משמעות טובו הוא למי שאין לו
בנים ובנות, שבסליחת שופט כל הארץ
ואותנו במשפט יעמיד (לערב ראש השנה)
היטיבה ברצונך את ציון עיר קדושי ונתת
יד ושם בְּבִיתְךָ לְמִקְדָּשִׁי וְעָרִיכְתָּ נֵר לְבִן
יִשְׂרָאֵל, ע"כ, והנה אחת נִשְׁפָּעֵתִי בְּקִדְשִׁי אִם
לְדוֹד אֶכְזָב זָרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ
כְּשִׁמְשׁ נִגְדִי (תהלים פט. לו-לז) ממילא
במהרה בימינו את צמח דוד עבדך מהרה
תצמיח וקרנו תרום בישועתך ויהיה
עריכת נר לבן ישי, אבל אותם מקודשי
שלא היו בזה השבועה ולא זכו לבן, להם
נתת יד ושם בביתך.

ומדברי החתם סופר כן אפשר במה
ששלחה אסתר לחכמים (מגילה ז ע"א)
קבעוני לדורות וכתבוני לדורות להיות
לה לשם לדורות ושתהיה בכתבי הקודש.

שבפסוקי ישעיה שם, מתחילה נאמר
תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד
יעלה הדס והיה לה' לשם לאות עולם לא
יכרת (ישעיה נה. ג) שנדרש בחז"ל על ענייני
המגילה כבהמשך גמרא מגילה (י ע"ב)
תחת הנעצוץ תחת תחת המן הרשע שעשה
עצמו עבודה זרה וכו' יעלה ברוש זה
מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים וכו',
תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו
של נבוכדנצר הרשע ששרף רפידת בית
ה' וכו' יעלה הדס זו אסתר הצדקת
שנקראת הדסה, והיה לה' לשם זו מקרא
מגילה, לאות עולם לא יכרת אלו ימי
פורים, והמשך פסוקי ישעיה כה אמר ה'
שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צֶדֶקָה כִּי קְרוֹבָה
יִשְׁוּעָתִי לָבוֹא (ישעיה נ. א) על ידי אסתר
כבהמשך הגמרא (מגילה יא ע"א) אימתי ראו
כל אֲפָסֵי אֶרֶץ אֶת יִשְׁוּעָתָא אֱלֹהֵינוּ (תהלים
צח. ג) בימי מרדכי ואסתר, הרי שבאתה
גאולה על ידה, ועליה אמר הנביא אֲשֶׁרִי
אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחְזִיק בָּהּ שִׁמְרֵ
שַׁבָּת מִחֻלּוֹ וְשִׁמְרֵ יְדוֹ מַעֲשׂוֹת כָּל רָע
(ישעיה נה. ב) יכוין על אסתר, לפי שבגמרא
לקמן (מגילה יג ע"א) וְאֵת שְׁבַע הַנְּעֻרוֹת וגו'
(אסתר ב. ט) אמר רבא שהיתה מונה בהן
ימי שבת וברש"י שהיתה משרתת לה
אחת באחד בשבת ואחת בשני בשבת
ואחת בשלישי בשבת וכן כולן וכשהגיע
יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת,
ובהמשך וְאֵל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶד הַנִּלְוָה אֵל
ה' לֵאמֹר הִבְדֵּל יְבָדִילֵנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ וְאֵל
יֹאמֶר הַסְּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ (ישעיה נ. ג), בן
הנכר הנלוה אל ה' היא אסתר הנלוית
אל ה' אף שהיא בנכר אצל אחשוורוש,
היא אל תאמר הבדל יבדילני ה' מעל

עמו וכבגמרא לקמן (מגילה טו ע"א) וְכַאֲשֶׁר
אָבְדָתִי אָבְדָתִי (אסתר ד. טז) כשם שאבדתי
מבית אבא כך אובד ממך, וכן אל
תאמר אסתר הן אני עץ יבש כי לא יהיה
לה זרע כשר, כִּי כֹה אָמַר ה' לְסָרִיסִים
אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שְׁבָתוֹתַי וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר
תִּפְצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בְּבְרִיתִי (ישעיה נ. ד) ברית
התורה, שבמסכת שבת (לג ע"א) אין ברית
אלא תורה שנאמר כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא
בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה וגו' (ירמיה לג. כה), וְנִתְּנִי
לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחוּמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים
וּמִבְנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת
(ישעיה נ. ה) שהדסה היא אסתר תהיה
קבועה לדורות ליום טוב ולקרייה להיות
לה לשם ושהיא תהיה כתובה בכתבי
הקודש לדורות לשם עולם.

ממילא כמו בצלפחד זה מקושש שעשה
בשביל שמירת השבת כן גם במרים
אפשר שכל מעשיה היה בשביל מה
שברש"י לקמן פרשת שלח לך אנשים
שנסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים
לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה
באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו
מוסר. כל מה שותדבר מרים הצדקנית
הוא בשביל וכדי ללמד מוסר.

ומה שדוקא מרים היא זו שלימדנו חומר
איסור דיבה, כי תכונת הדיבור היה בה
מאז ומקדם, היא מרים היא פועה הפועה
ומשוררת ומדברת להולד כבגמרא סוטה
(יא ע"ב) למה נקרא שמה פועה שהיתה
פועה, ואף היא מרים הנביאה שנאמר בה
וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַה' כִּי גָאֹה גָאֹה
סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיִם (שמות טו. כא) הרי היא

היתה פועה ומדברת ומשוררת להיטיב
עם הולד וגם בשירת הים היא השתמשה
בתכונה זו בכח הפה שלה וזהו ענין
ענייה ותען להם מרים שירו לה, כי
במצרים היא היתה משתדלת להרבות
צבאות ה' וכבמסכת סוטה (יב ע"א)
שאמרה לאביה קשה גזירתך יותר משל
פרעה, עמד והחזיר את אשתו עמדו כולן
והחזירו את נשותיהן, וכל זמן שתינוקות
ישראל הושלכו ליאור ומתו במיתות
משונות היה עידוד הילודה בסימן שאלה,
ומרים היא פועה שהיתה פועה ומשוררת
לילדי ותינוקות ישראל, כעת בשירת
הים גם של קטני ישראל היא מצאה
מענה להוכיח שהיה כדאי להרבות צבאות
ה' ואז ותען להם מרים, לא להן בלשון
נקבה שיהיה שענתה להנשים, אלא ותען
להם להזכרים היינו לאותן תינוקות
ואמרה להם שירו לה' כשם שלימדתי
אתכם מאז שהייתי פועה אליכם, כי גאה
גאה סוס ורכבו רמה בים וכעת הוא הזמן
לשירה כמו שלמדתי אתכם.

וכעת באותה תכונת דיבור היא היתה
מדברת כאן ותדבר מרים ואהרן, כי
התכונה טבועה וטמונה בדם האדם
ובנפשו ונקראת מידה וכמתבאר
מדרשות הר"ן (דחש ה) שמידות באות
לאדם בירושה ובתולדה לפי חוס גופו
ודמו וכדומה, וכאן היא מרים היא פועה
הפועה ומשוררת ומדברת להולד ותען
להם מרים שירו לה', כעת באותה תכונה
היא פתחה בדיבור תחילה לפיכך
הקדימה הכתוב תחילה. זהו ענין תיקון
המידות, מי אשר יצרו מלהיבו להיות

מדבר, אז יהיה מדבר בדברי תורה ושירות ותשבחות להבורא יתברך שמו.

ענוה של אדם נמדדת כשהוא נמצא בין אנשים
והאיש משה עניו מאוד מפל האדם אשר
על פני האדמה (במדבר יב. ג).

מידת הענוה נמדדת כשהאדם נמצא בחברת אנשים בין בני האדם שרק אז אפשר להבחין בו שהוא עניו מאוד, לא כשהוא מתבודד לעצמו. לכן לא נאמר והאיש משה עניו מאוד לבד אלא עניו מאוד מכל האדם, כלומר כשהוא בין אנשים אפשר להשוות בינו ובין זולתו ולראות שמכל האדם אשר על פני האדמה הוא עניו מאוד.

רק במשה שאין לו עוד גדול בדרגתו יתכן להיות נמדד ענוותנותו עד כדי שנאמר עליו עניו מאוד מכל האדם ובמסכת שבת (צב ע"א) וליגמר ממשה (שפרש את המשכן ונמצא טובהו של לויים עשר אמות), דילמא משה שאני דאמר מר אין השכינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר ובעל קומה. והקושיא ידועה שבמסכת נדרים (לח ע"א) אמר רבי יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשוה וכו', הרי פעם אחת אמרו שהיה עניו ופעם אחת אמרו שהיה בעל קומה, ועל תמיהה זו כתב במסורת הש"ס (מסכת שבת ונדרים) שמצוה ליישב, ומצוה ליישב הבאה לידינו לא נחמיצנה, אפשר כי מה שענוותנותו של משה רבינו יכול להיות נמדד עד שנכתב עליו והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה זה רק בהיותו בעל קומה איש

האלהים וכמו שעל הפסוק וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים (דברים לג. א) אמר רב אבין (דברים רבה פרשה יא ד) מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלהים ודבר ה' אל משה פנים אל פנים באשר ידבר איש אל רעהו (שמות לג. יא), ורק בגדול כמשה שאין לו עוד בדרגתו יתכן להיות נמדד ענוותנותו עד כדי שנאמר עליו עניו מאוד מכל האדם, אבל באדם השפל שאין לו במה שיתגאה, בו לא שייך ענוה כי במה יתגאה, ולכן ענוה שייך רק במשה שהיה בעל קומה רוחניית, כי להיות עניו אמיתי צריך שיהיה בעל קומה ברוחניות, ואתי שפיר שהוא משה העניו מכל האדם לפי שהיה בעל קומה. ושור' בבן יהודע אחרי שכתב מה שכתב מתיישב ממילא סתירת הגמרא לפי מה שאמרנו, עיין שם בבן יהודע ונמצא שכיוונתי נכון בסיעתא דשמיא.

מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה סנדל לעקבה
והאיש משה עניו מאוד מפל האדם אשר
על פני האדמה (במדבר יב. ג).

ואמר רבי חנינא (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה (דברים י. יב), אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בר יוחאי אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' היא אוצר (ישעיה לג. ו), אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא, דאמר רבי חנינא משל לאדם

שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול.

מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה דמילתא זוטרתא היא לגבי משה רבינו, יתבאר על פי דאמר רבי מתנא (שיר השירים רבה פרשה א' ט, והובא בתוס' יבמות קג ע"ב ד"ה המסוליים) מה שעשית חכמה עטרה לראשה עשית ענוה סנדל לעקבה, מה שעשית חכמה עטרה לראשה שנאמר ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא. י) עשית ענוה סנדל לעקבה שנאמר עקב ענוה יראת ה' (משלי כב. ה), ממילא לגבי משה מילתא זוטרתא היא כיון שהאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ושורר כן בברית שלום (להרב פנחס בן ר' פילטא אב"ד וואלדוו) בפרשת עקב.

שהוא כנגד י' ספירות, כנגד החכמה יש את בראשית תורתך הקדומה רשומה חכמתך הסתומה, מאין תמצא והיא נעלמה ראשית חכמה יראת ה'. חכמתך הסתומה הרי שורשה ומקורה בא מן הענוה כמו שנאמר והחכמה מאין תמצא (איוב כח. יב, והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה, אך חכמה מעולה כזו הבאה מן הענוה, היא נעלמה ואי זה מקום בינה להשיגה בדרך זו, כי החכמים שלא זכו להשיג החכמה בענוה, הרי לכל הפחות ראשית חכמה יראת ה', שעל ידי היראה יזכו לחכמה.

משה רבינו איש שדברי הכל בו
ללא מחלוקת בדבריו וכנתינתן מסיני
והאיש משה עניו מאד מפל האדם אשר
על פני האדמה (במדבר יב. ג).

במשנה מסכת סוטה (מט ע"א) משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת רבי עקיבא בטל פבוד התורה משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת רבי יוסי קטנותא פסקו חסידים וכו' משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל פבוד התורה ומתה טהרה ופרישות משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטל זיו הבהנה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, הנה בכל אלו מובן לשון המשנה, אבל מה שבמשנה לעיל (סוטה מז ע"א) משמת יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות, והלא כאשר האחד מאותו זוג מת עדיין נותר השני מאותו זוג שאף הוא היה

ובהקדמת נפש החיים (מבן המחבר) הוסיף ומדבריו יתבאר מה שמשה רבינו אמר לכלל ישראל בלשון המשתמע שיראה מילתא זוטרתא היא, כי מי שהוא עניו יותר אינו מרגיש ענותנותו ואדרבה נחשב בעיניו למתייהר ואת חביריו מחשיב לענוים, ומשה רבינו עליו השלום העניו מאד מכל האדם, ודאי החזיק עצמו למתייהר ואת כל ישראל החזיק לענוים נגדו ולכן אמר שאצלם יראה מילתא זוטרתא כי היא עקב ענוה, עיין שם.

ודברי רבי מתנה שיראת ה' שהיא העטרה לראשה של החכמה היא סנדל לעקבה של הענוה, את זה אפשר לכוין במילות הזמר לסעודה ג' של שבת אל מסתתר

אשכול ולמה הזכיר התנא שמשמתו שניהם ולא אמר רק את האחרון מביניהם שמשמת הוא בטלו האשכולות.

וזה לשון רש"י שם בד"ה האשכולות, מפרש בגמרא שהכל בהן, עד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל, כולן היו אומרים דברים כנתינתם למשה מסיני והן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביום טוב כדאמרין בחגיגה (טו ע"א) והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה. הנה רש"י בתחילה מביא את דברי הגמרא, ואולם בגמרא לקמן (מו ע"ב) אמרו רק מאי אשכולות אמר רב יהודה אמר שמואל איש שהכל בו, ואילו רש"י שהובא מוסיף שעד ימיהן כולן היו אומרים דברים כנתינתם למשה מסיני וכו', ולהבין איך נקשרו ב' הטעמים יחד. אמנם בגמרא של אשכולות במסכת תמורה (טו ע"ב) הובאו שני הטעמים, אך לא בבת אחת אלא בתרי מאן דאמר, ולשון הגמרא שם בתמורה תנן התם משמת יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות איש שהכל בו ואמר רב יהודה אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להן לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו, מכאן ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבינו, ע"כ, אבל ברש"י מסכת סוטה משמע כקשורים ב' הדברים יחד ואיש שהכל בו תליא במה שעד ימיהם לא היה מחלוקת בדברי משה רבינו.

ובדרך צחות אפשר לקשור ב' הדברים יחד, איש שהכל בו היינו משה רבינו

שנאמר בו האיש משה עניו, זה האיש שהכל בו היינו דברי הכל הוא בו ללא מחלוקת בדבריו וכנתינתן מסיני, ועדיין צריכים אנו לפרש שאשכול שייך רק בלימוד בחבורה ובחברותא מחלוקת לשם שמים בדברי תורה הנעשית רק בלימוד התורה בחבורה ובחברותא הוא הוא האשכול כי האשכול הוא ציבור של יותר מאחד (בזה"ק שלח קעה ע"ב אמר רבי יהודה וכו' אי בעי בר נש לאשתדלא בפלחנא דקדשא בריד הוא בלחוד סהדין סניגדין קמיה וקיימין לאסתדא עליה טבאן בשעתא דאצטרך ליה וכו', אתעטרף בעטופא דמצות בארבע זיזין דכסותיה וכו' ארבע סהדי קשוט דמלכא תליין מארבע זיזין ותליין ביה כענבים באתכלא, מה אתכלא דאיהו חד ותליין ביה כמה ענבים מהאי סטר ומהאי סטר כך האי מצוה חדא ותליין ביה כמה ענבים וזיזין וזיזין צדין ביה ולכן משמת יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן בטלו האשכולות, משמתו שניהם דוקא, לומר ששניהם יחד בחברותא ובלימוד התורה הקדושה בצוותא חדא היו האשכול האחרון לפני שבטלו האשכולות, ודוקא במיתת שניהם בטלו האשכולות.

ועדיין כיון שהם עצמם כבר נחלקו ביניהם בסמיכה ביום טוב אם כן לכאורה כבר קודם להם פסקו האשכולות. אמנם בגמרא מסכת תמורה (טו ע"א) כבר הקשו והא יוסף בן יועזר גופיה מפליג פליג בסמיכה, ותירצו שם כי איפליג בה בסוף שניה דבצר ליבא. אבל בכל זאת דחוק הדבר, כי משמת יוסי בן יועזר וכו' ולא בחייו כלל משמע. וח"א אמר לתרץ שאמנם יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן חלקו בדברי משה רבינו אבל ודאי האחד מהם היה מכוין לדברי משה רבינו, וממילא בימיהם היה שייך עדיין אשכול אלא שלא

הרי באמת תוכו חסר, והרי אמרו (סוכה ה' ע"א) תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ושם פי' רש"י כל דבר שמשמעו מרובה ומועט אם תפשת את המועט יפה תפשת דבציר מהכי לא משמע ואם יימצא שהיה לך לתפוש המרובה הרי הוסיפו לך ולא נטלו ממה שבידך כלום, ואם תפשת המרובה לא תפשת שאתה נראה כשקדן בדבריך ושמה המועט יש לך לתפוש ואתה הרבית לתפוש, חסרו לך ממה שבידך והיינו לא תפשת, אבל כשתתפוש המועט אם יוסיפו לך טוב ואם לאו מה שתפשת תפשת, ע"כ, נמצא שהעניו התפוש את המועט הוא אינו חסר ולא יחסירוהו כלום ואין לך שלימות גדול יותר ממי שלא יחסירו לו ואולי אף יוסיפו לו.

וזהו שאמרו (עבודה זרה ו' ע"א) ודלמא נח גופיה טריפה הוה, תמים כתיב ביה (בראשית ו' ט, נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדוֹרָתוֹ), ודלמא תמים בדרכיו היה, וברש"י תמים עניו ושפל ברך. כי יש תמים בתמימות הגוף שאינו טריפה ואינו מחוסר אבר וכדומה, ויש תמים בתמימות הרוח שהוא עניו ושפל ברך כי הענוה והשפלות היא היא השלימות האמיתית, אבל המתגאה והתפוש את המרובה, הוא לא תפש כי ודאי יחסירוהו את שאינו שלו ונמצא שאינו תמים ושלים.

האיש משה היה בענוה לשמה בלבד
וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (במדבר יב. ג).

ידענו מי משניהם הוא האשכול לכיון לדברים שנאמרו למשה מסיני, אבל משמתו שניהם ואז נחלקו לא בדברי משה רבינו אלא בדברי תנאי קמאי על ידי הסמיכה, ממילא בטלו האשכולות כי לא ידענו בוודאות שאחד מבעלי הדעות החלוקות נתכוין לדעתו של משה רבינו, וזה דוקא אחר שמתו שניהם.

מעלת חזוג שהם אשכולות

ואדהכי עוד אפשר מה שבטלו האשכולות, דוקא משמתו שניהם יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, לפי שבירושלמי (סוטה פרק ט' הלכה י') משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות ולא עמד אשכול עד שעמד רבי עקיבא. ממילא במשנה מדבר משבח האשכולות כזוגות עד שעמד רבי עקיבא שאמנם היה אשכול אך לא זוג כאשכולות, ולזה אמר כאן שמשמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים שהיו זוג אשכולות, מאז בטלו אשכולות דזוגות.

שלימות שייך בענוים

וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (במדבר יב. ג).

רק בעניו יתכן שלימות, כי האדם המתגאה הרי אין תוכו כברו כי לפי גלימתו ומחצלותיו הרי הוא יודע ש"ס וכו' אבל תוכו אינו כזה, הרי שאין החיצוניות שלו אמיתית ולפי חיצוניותו

לי (רב הונא), קביל עליה דתו לא מצער ליה, בתר דנפיק חייא בר רב אמר ליה רב הונא לשמואל הכי והכי קא עביד (ולחכי מצערנא ליה והיינו ענוה שלא לשמה דלא אמר ליה בפניו ואילו שלא בפניו סיפר בגנותו), אמר ליה אמאי לא אמרת ליה באנפיה, אמר ליה חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידאי. כלומר אין זה ממש שלא ישנאנו, אלא מפני כבודו. אך גם בשביל כבודו היה צריך לומר בפניו ואולי רק ברמז. ואפשר שאמירה ברמז תועיל רק אם הוא אומר לו ממש כמו משה שהוכיחם בפניהם אך לא כשאומר לשמואל על רב הונא. ומשה רבינו בתוכחתו הקפיד על כל הנ"ל ושיהיה תוכחה לשמה, ובהמשך הרש"י בחומש אל כל ישראל, אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבין אותו, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב.

מידת חרון אף וכעס

וַיִּרְדּוּ ה' בַּעֲמוֹד עֵנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אֲחֵרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם, וַיֹּאמְרוּ שְׁמָעוּ נָא דְבָרֵי אִם יְהִיָּה נְבִיאָכֶם ה' בְּמִרְאָה אֵלָיו אֶתְּוֹדַע בְּחֹלֹם אֲדַבֵּר בּוֹ, לֹא כֵן עֲבָדִי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא, כֹּה אֵל כֹּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּבְמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִנָּת ה' יָבִיט וּמְדוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעֲבָדִי כְּמֹשֶׁה, וַיַּחֲר אֵף ה' בָּם וַיִּלְךָ (במדבר יב. ה-ז-ח-ט).

במסכת אבות (פרק ב' משנה י) רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך

בעא מיניה רבי יהודה בריה דרבי שמעון במסכת ערכין (טז ע"ב) תוכחה לשמה (לשם שמים) וענוה שלא לשמה (שעושה עצמו עניו וכדי שלא ישנאנו אינו רוצה להוכיח) הי מינייהו עדיפא, אמר ליה ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר (עבודה זרה כ' ע"ב) ענוה גדולה מכולם, שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

והאיש משה עניו מאד, כי אם ענוה שלא לשמה גמרינן מלעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, והלא משה רבינו שלמד תורה מפי הגבורה ואשר בו נתקיים פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ (במדבר יב. ח), ודאי מתחילתו למד תורה לשמה וממילא גם ענוה בו היא לשמה דוקא. ואכן כשהיה צריך להוכיח לא היה חוסך מילותיו וכברש"י על הפסוק וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיִּלְךָ אֶל דָּתָן וְאַבְיָרָם (במדבר טז. כה) כסבור שישאו לו פנים ולא עשו, וכן אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו' (דברים א. א) וברש"י לפי שהן דברי תוכחות ומנהג כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל.

מפני כבודן הזכיר רק ברמז, אך לא מנע עצמו כדי שלא ישנאוהו כמו בהמשך הגמרא ערכין היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה, כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל אמר ליה חייא בר רב לשמואל חזי מר דקא מצער

וְאֵל תְּהִי נֹחַ לְכַעַס, וְזֶה לְשׁוֹן רַבִּינוּ יוֹנָה, יְדוּעַ הוּא כִּי מִידַת הַכַּעַס הִיא רַעָה עַד מְאֹד אֶךְ טַבַּע בְּנֵי הָאָדָם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ אַחֲרֶיהָ, עַל כֵּן אָמַר שַׁעַל כּוֹרֶחַךְ פַּעֲמִים מִכַּעַס הַיִּזְהָר שֶׁלֹּא תִהְיֶה נֹחַ לְכַעֵס, כִּי יִחְפוֹץ רִצּוֹנְךָ אֶת הַכַּעַס תִּשְׁקוֹל בְּמֵאֲזִנִּי שֶׁכָּלֶךְ אִם מִפְּנֵי הַדְּבָר הַהוּא רָאוּי לְכַעֵס, וְאִם תִּמְצָא שׁוֹם טַעֲנָה לְהַסִּיר כַּעֲסֶךָ בְּטַלְהוּ אֶךְ עַל דְּבַר שֶׁרָאוּי לְכַעֵס עַל כָּל פָּנִים וְאִזּוּ יִהְיֶה כַּעֲסֶךָ עִימָךְ וְכו'.

הִנֵּה כֵּאֵן בָּא וּרְאָה שֶׁלֹּא כִּמִּידַת הַקֶּב"ה מִידַת בֶּשֶׁר וּדָם, מִידַת בֶּשֶׁר וּדָם אִם יִכְעִיסוּהוּ הָרִי מִיד הוּא מִתְמַלֵּא עֲבֵרָה וְזַעַם וְחֲרוֹן אָף וְחֲמָתוֹ בַּעֲרָה בּוֹ וְהָרִי הוּא כְּעוֹבֵד עֲבוּדָה זֹרָה כִּי כִּיּוֹן שֶׁהוּא כּוֹעֵס שׁוֹב אֵינּוּ שׁוֹלֵט עַל מִידוֹתָיו וּמוֹסֵת הוּא לַעֲשׂוֹת לְפִי חֲרוֹנוֹ, אֲבָל מִידַת הַקֶּב"ה אֵינּוּ כֵּן, אֵלֹא כִּשְׁבָא עֵת חֲרוֹן אָף רַחֲמָנָא לִיִּצְלֵן אֵין זֶה בַּחֲטָף מִבְּלִי חֲשָׁבוֹן, אֵלֹא מִתְחִילָה וִירֵד ה' בַּעֲמוּד עֲנָן וַיִּקְרָא אֶחָד וּמְרִים וְאַחֲרַי כֵּךְ וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְּבָרֵי וְכו' וּמְדוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בַּעֲבָדֵי בְּמִשְׁחָה, וְכַעַת מְגִיעַ עֵת הַחֲרוֹן וַיִּחַר אָף ה' בָּם וַיִּלֶךְ. וְהוּא פְּשׁוּט.

עַתָּה לִהְיוֹת מֵאֲרִיךְ בַּתְּפִלָּה וְעַתָּה לִקְצֹר וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רַחֵם נָא לָהּ (בְּמִדְבָּר יב. יג.).

תָּנוּ רַבָּנֵן (בְּרַכּוֹת לז ע"א) מַעֲשֶׂה בַּתְּלָמִיד אֶחָד שִׁירֵד לְפָנֵי הַתִּיבָה בְּפָנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָיָה מֵאֲרִיךְ יוֹתֵר מִדָּאִי, אָמְרוּ לוֹ תְּלָמִידֵי רַבִּינוּ כִּמָּה אֲרַכֵּן הוּא זֶה, אָמַר לָהֶם כָּלוּם מֵאֲרִיךְ יוֹתֵר מִמִּשְׁחָה רַבִּינוּ

דְּכָתִיב בֵּיה אֶת אֲרָבָעִים הַיּוֹם וְאֶת אֲרָבָעִים הַלַּיְלָה וְגו' (דְּבָרִים ט. כה), שׁוֹב מַעֲשֶׂה בַּתְּלָמִיד אֶחָד שִׁירֵד לְפָנֵי הַתִּיבָה בְּפָנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְהָיָה מִקְצֹר יוֹתֵר מִדָּאִי, אָמְרוּ לוֹ תְּלָמִידֵי כִּמָּה קָצָרִן הוּא זֶה, אָמַר לָהֶם כָּלוּם מִקְצֹר יוֹתֵר מִמִּשְׁחָה רַבִּינוּ דְּכָתִיב אֵל נָא רַחֵם נָא לָהּ.

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁתָּמִיד הֵם מֵאֲרִיכִים בַּתְּפִלָּתָם וַיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר תָּמִיד הֵם מִתְּפַלְּלִים מֵהָרָ, וְשִׁמְשָׁה רַבִּינוּ פַּעֲמִים הָיָה מֵאֲרִיךְ בְּיוֹתֵר וּפַעֲמִים מִקְצֹר בְּיוֹתֵר, נִרְאָה הַעֲנִין לְפִי שֶׁאֲרִיכוֹת תְּפִלַּת מִשָּׁה רַבִּינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הִתְּנָה אַחֲרָי חֲטָא הָעֵגֶל וְכִמּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתְּנַפֵּל לְפָנֵי ה' אֶת אֲרָבָעִים הַיּוֹם וְאֶת אֲרָבָעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְּנַפֵּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם (דְּבָרִים ט. כה) וְהָיָה זֶה עַד שֶׁלֹּא נִעֲנְשׁוּ וּבִכְדֵי לְמַנוּעַ אֶת הָעוֹנֵשׁ וּלְבַקֵּשׁ אֶל תַּפְּן אֶל קִשֵּׁי הָעַם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חֲטָאתוֹ (דְּבָרִים ט. כז) לִכֵּן הָיָה מֵאֲרִיךְ, אֲבָל כִּשְׁהִיָּה מִתְּפַלֵּל בְּשִׁבִּיל מְרִים אַחֲרָי שֶׁכֵּבֵר חֲלָתָהּ בַּצִּרְעָתָהּ וְהִיא סוֹבֵלֶת בַּחֲלוּיָהּ לֹא עֵת עֵתָהּ לְהֵאֲרִיךְ בַּתְּפִלָּה וּלִכֵּן הָיָה מִקְצֹר וּמִתְּפַלֵּל אֵל נָא רַחֵם נָא לָהּ וְלֹא הָיָה מֵאֲרִיךְ יוֹתֵר, וְכִמּוֹ כִּשְׁמִצְרִים רָדְפוּ אַחֲרָי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חוֹנִים עַל הַיָּם וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מָה תִּצְעַק אֵלַי דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ (שְׁמ׳ יד. טז) וּבְרִשׁ״י מָה תִּצְעַק אֵלַי לְמַדְּנוּ שֶׁהִיא מִשָּׁה עוֹמֵד וּמִתְּפַלֵּל אָמַר לוֹ הַקֶּב"ה לֹא עֵת עֵתָהּ לְהֵאֲרִיךְ בַּתְּפִלָּה שִׁיִּשְׂרָאֵל נִתְּנוּן בַּצִּרָה.

וְעִנִּין אֲרִיכוֹת הַתְּפִלָּה לְמַנוּעַ הַפּוֹרְעָנוּת וְכֵן קִיצוֹר הַתְּפִלָּה לְהַחִישׁ הַיִּשׁוּעָה נִרְאָה

במשל למה הדבר דומה לזרם גדול ואדיר של נהר הסוחף וצריך לבנות ולהקים קיר גדול שיעמוד כסכר בפני המים הזורמים ההם לבל יציפו את כל העיר או הכפר וכדומה, מה שאין כן כשיש מה שמונע מהמים הטובים לעבור ולהגיע, אז בכדי לגרום להמים הטובים ההם שיבואו די בנקב קטן הנעשה ברגע, כן תפילת משה רבינו שאם כדי למנוע את הפורענות אז יש להרבות ולהאריך בתפילה, אבל כשצריך להחיש ישועה במהרה די בנקב קטן והיא היא התפילה קצרה אל נא רפא נא לה.

אמנם המהרש"א (ברכות שם לד ע"א) כתב שאורך התפילה הוא לפי ענין וגודל חטא העגל שהיה חטא הרבים וכו', ובזה יתבאר מדוע משה האריך בתפילתו אחר חטא העגל, אך כשמרים נצטרעה אמנם אולי אין להאריך, אך למה יקצר, ולפי שאמרנו יתבאר אשר בעת צרה למרים לא עת הוא להאריך בתפילה. כן בירושלמי (יומא פרק ו' הלכה ד) חד בר נש הוה מהלך בשוקא וברתיה עימיה אמרה ליה ברתיה אבא צחייא אנא (אני צמאה למים) אמר לה אורכין ציבחר (המתיני מעט) אמרה ליה אבא צחייא אנא אמר לה אורכין ציבחר ומתת, ע"כ, הרי שבשיש חולה או כל אדם בעצרתו הנצרך לישועה אז אין רשאי להאריך בכלום ורק יש לקצר ולזרז הישועה והרפואה ואל נא רפא נא לה, מה שאין כן כשמתפלל בשביל למנוע ולבטל את הפורענות אז יש לעמוד ולהאריך עד שתתבטל הגזירה.

ובכהן הגדול אחר עבודת יום הכיפורים תנן (יומא נב ע"ב) ומתפלל תפלה קצרה בפית החיצון ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל, ובגמרא (יומא נג ע"ב) תנו רבנן מעשה בכהן גדול אחד שהאריך בתפילתו ונמנו אחיו הכהנים ליכנס אחריו, התחילו הם נכנסין והוא יוצא, אמרו לו מפני מה הארכת בתפילתך אמר להם קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב, אמרו לו אל תהי רגיל לעשות כן שהרי שנינו לא היה מאריך בתפילתו כדי שלא להבעית את ישראל, ע"כ, מה שאין כן במשה רבינו שהיה מאריך בתפילתו לא היה חשש של להבעית את ישראל, כי מה ששוב עלה להר להתפלל היה זה כדי לכפר על עוון העגל, והיה מאריך ארבעים יום בתפילת אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו (דברים כו) ואין חשש שמא יבעית את ישראל שהרי עוון העגל היה בשביל שוירא העם כי ביש משה (שמות לב. א) ושוב לא חשש שמא שוב יבעתו, וכעת היה מאריך בתפילתו.

כשסבר מרדכי שהמן הרשע בא להרגו היה מאריך בתפילה כדי למנוע הפורענות כן במסכת מגילה (טז ע"א) ויקח המן את הלבוש ואת הסוס (אסתר ו. יא) וכו' כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה וסוסייה מיחד בידיה מידתת, אמר להו לרבנן האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו, בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויטיב ליה קמיהו ואורח עד דסליק

הסיבה שכל ישראל חמתינו
למרים כשותסגר מחוץ למחנה
וְתַסְגֵּר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַעַת יָמִים
וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מִרְיָם (במדבר יב. ט).

ברש"י והעם לא נסע, זה הכבוד חלק לה
המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה
למשה כשהושלך ליאור, שנאמר וַתִּתְצַב
אַחֲתוֹ מִרְיָם וְגו' (שמות ב. ד).

מה שכל עם ישראל ישתתפו בכבודה שלא
נסעו עד האסף מרים על שנתעכבה שעה
אחת על אחיה משה, נראה לפי שכל מה
שעשתה ובכללן שנתעכבה למשה כמו
שנאמר ותתצב אחותו מרחוק, הכל היה
בשביל להרבות צבאות ה', וכבמסכת
סוטה (יב ע"א) שכיון שראה עמרם שגזר
פרעה פל הפן הילוד היארה תשליכהו
(שמות א. כב) אמר לשוא אנו עמלין עמד
וגירש את אשתו עמדו כולן וגירשו את
נשותיהן, אמרה לו בתו אבא קשה גזירתך
יותר משל פרעה וכו', עמד והחזיר את
אשתו עמדו כולן והחזירו את נשותיהן,
ובהמשך הגמרא (סוטה יג ע"א) שמרים
נתנבאה עתידה אמי שתלד בן שמושיע
את ישראל וכשנולד משה נתמלא הבית
אור, אמר לה אביה בתי נתקיימה
נבואתיך, וכיון שהטילוהו ליאור אמר לה
בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב וַתִּתְצַב
אַחֲתוֹ מִרְיָם וְגו' (שמות ב. ד) לידע מה יהא בסוף נבואתה, הרי שכל
מה שעשתה ובכללן שנתעכבה למשה,
הכל היה בשביל להרבות צבאות ה' עד
שבשביל דבריה לעמרם החזירו כולם
את נשותיהן. ולכן כנגד אותו ותתצב

מרדכי לצלותיה וכו'. אתא המן ויתבי
ליה קמיהו ואורחיינו שהמן הרשע היה
ממתין באריכות עד דסליק מרדכי
לצלותיה, הרי שמרדכי היה מאריך
בתפילתו, ואריכות זו היתה בשביל
למנוע הפורענות כי מרדכי עדיין לא היה
יודע שהמן הרשע בא לכבודו וסבר
שהאי רשיעא למיקטל נפשיה קא אתי.

המספר לשון הרע נענש במידה כנגד מידה
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק
בְּפָנֶיהָ הָלֹא תִכְלֹם שְׁבַעַת יָמִים תִּסְגֵּר
שְׁבַעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחֵר תֵּאָסֵף
(במדבר יב. יד).

מלשון הפסוק הלא תכלם שבעת ימים
תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה משמע
ברור שהסגרת המצורע הרי היא לכלימה
עבורו. והוא מידה כנגד מידה על שסיפר
לשון הרע כדי להכלים את זולתו בשביל
שיהיו פורשין ממנו, לכן מפרישים אותו
אל מחוץ למחנה והוא נכלם.

גם תיקון טוב יצא מזה, שכשרואים את
המצורע אשר בדרך ישוב מחוץ למחנה
מוֹשְׁבוֹ (ויקרא יג. מו) ופורשין ממנו יודעים
כולם שזה בחטא לשון הרע, ומי אשר
נכשל בשומעו לשון הרע ממנו, כשרואהו
מוסגר בצרעתו מבין הוא שבשל שסיפר
לשון הרע באה לו הרעה הזאת ואף
השומע לשון הרע שם אל ליבו לשוב
בתשובה שלימה ממה שהיה שומע
ומקבל לשון הרע.

אחותו מרחוק, במידה כנגד מידה בשעה שהיתה מרחוק, המתינו כל העם לכבודה
שותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים ולא נסעו עד האסף מרים.

לעילוי נשמת

מרת רחל בת ר' משה עבי

נלב"ע ט"ז סיון תש"ה

תנצב"ה